

სტატიათა კონკურსი

**იცვლებამაზის თავისუფლება -
ადამიანის ფუძეამაზე უფლება?**

**თბილისი
2006**

გამოცემა მომზადება საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციაში
პროექტის - „ფინანსური გამჭვირვალობა და ანტიორიეფიული მონიტორინგი“
- ფარგლებში. ფინანსური მხარდაჭერა - ლია საზოგადოების ინსტიტუტი (OSI)

მაცლობას ვუხდით საყონეურისო კომისიის წევრებს:

ხარი აღმაშენებელი

ქ.თბილისის საქალაქო სასამართლო ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიის თავმჯდომარე;

თამარ ქალაძეს

ფონდ ლია საზოგადოება საქართველოს სამართლის პროგრამის დირექტორი;

ნათა რაჭაპეს

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს წევრი;

თიმოთი ხიდაშვილი

საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის გამგეობის წევრი;

ეკატერინე თავადგილიძეს

საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე
პასუხისმგებელი პირი;

გიორგი ჩხეიძეს

საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის თავმჯდომარე

სარეალისტო კოლეგია:

რედაქტორი: ხათუნა ჭვილაშვილი
ბაქ. რედაქტორი: ირაკლი სვანიძე

გამოცემაზე პასუხისმგებელი: თამარ გურგელი

აიწყო და დაკაბადონდა
საქართველოს ახალგაზრდა
იურისტთა ასოციაციაში
კრილოვის ქ.15 თბილისი 0102 საქართველო
(+995 32) 95 23 53, 93 61 01
ტირაჟი 300 ცალი

აკრძალულია აქ მოყვანილი მასალების გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით,
ასოციაციის წერილობითი ნებართვის გარეშე

შინაარსი

ნინასიტყვაობა

კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს სახელმწიფო ცნობს და იურის აღამანის საუკულთაოდ აღარ ეჭრობენ და თავისუფლებებს, როგორც წარუკაღდო და უზენაეს აღამანურ ღირებულებებს. ინფორმაციის თავისუფლება ჩვენს ყოველდღიურ ცნობებაში გაუკრისტინობს, როგორც ევროპური საშეაღება ხელისუფლების გამჭვირყალობისა და ანგარიშალდებულების უზრუნველსაყოფად. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ აღამანები შეძლონ ინფორმაციის მიღების უფლების განხორციელება და რომ ეს უფლება უკეთდებარებოდეს მნიშვნელოვანი იმ შეზღუდულების, რაც აუზღვრებოდა დამოკრატიულ საზოგადოებაში. აღამანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ქაღალდ კადონ კითმოდება ინფორმაციის თავისუფლებასთან და კაზინოებული სტანდარტების. რისი ნათელი გამოხატულებაც არის აღამანის უფლებათა ინტერაქციის უფლების 2006 წლის 11 ოქტომბერს ჩატარებულ წინააღმდეგ გამოტანილი გადაწყვეტილება. საერთაშორისო აუტორიტეტის მქონე სასამართლომ სახელმწიფო დაწესებულებებში თავმოყრილი ინფორმაციის მიღების უფლება აღამანის ფუნდამენტურ უფლებათა რიცხვს მარტინა.

საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ახორციელებული მიერ მომზადებული წინამდებარე გამოცემა ეძღვნება ინფორმაციის თავისუფლების აღამანის ფუნდამენტურ უფლებად ცნობის საკითხს. თქვენს წინაშე წარმოდგენილ სტატიებში განხილულია ინფორმაციის მიღებისა და გარეუქონების უფლების საერთაშორისო სტანდარტები და ამ სფეროს მარეგულირებული საქართველოს კანონმდებლობა. წარმოდგენილ საშრომებში არის მუდანობა, ბასუნთ გამოქვეყნების მიღების უფლება აღამანის ფუნდამენტურ უფლებათა მიხედვის იქნება აღამანის ფუნდამენტურ უფლებად? ამ კითხვაზე ბასუნთ გაცემით ნათელი გახდება, თუ რამდენად არის სახელმწიფო შეზღუდული არის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღების უფლება აღამანის ფუნდამენტურ უფლებათა რიცხვს.

გორგო ჩხეიძე
საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ახორციელებული თავმჯდომარე

შესავალი

2006 წლის 11 ოქტომბერს ინტერ-ამერიკულმა სასამართლომ (*Claude Reyes and others vs. Chile*) დაადგინა, რომ არსებობს სახელმწიფო დაწესებულებებში თავმოყრილი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის ძირითადი უფლება. ეს არის პირველი შემთხვევა, როდესაც საერთაშორისო ტრიბუნალმა მსგავსი ინტერპრეტაცია გააკეთა. საქმე დაეფუძნა შემდეგ გარემოებებს: 1998 წელს სამმა გარემოსდამცველმა აქტივისტმა მოითხოვა ინფორმაცია ხე-ტყის საეჭვო გადაზიდვის შესახებ, რაზეც მათ არც ინფორმაცია და არც არავითარი პასუხი მიუღიათ.

გადაწყვეტილებით, აგრეთვე ნათელი ხდება, რომ აღნიშნული უფლების შედეგიანობისთვის სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ ყველა სამართლებრივი და სხვა ზომა, რაც უზრუნველყოფს ინფორმაციის მიღების უფლების ეფექტურ გამოყენებასა და, ასევე, ისეთი გამონაკლისების დაშვებას, რომელიც ხსენებული უფლების შეზღუდვას მინიმუმამდე დაიყვანს. ამას გარდა, ამ გადაწყვეტილებით, სასამართლო მოითხოვს, რომ ჩილეს სახელმწიფომ სახელმწიფო მოხელეებს ასწავლოს ინფორმაციის თავისუფლება და გამონაკლისების შესახებ არსებული საერთაშორისო სტანდარტები.

დოკუმენტი წარმოადგენს გადაწყვეტილების არაოფიციალურ თარგმანს, რომელიც განახორციელა ღია საზოგადოება სამართლებრივმა ინიციატივამ (OSJI).

გადაწყვეტილების ორიგინალი, ესპანური ვერსია, შეგიძლიათ იხილოთ ინტერნეტში, მისამართზე: <http://www.corteidh.or.cr/casos.cfm?idCaso=245>.

კლოდ რეივის ჩილის წილადის

2006 წლის 19 სექტემბრის გადაწყვეტილება

პარაგრაფები 61 — 103

სასამართლოს გადაწყვეტილება

61. ამერიკის ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე-13 მუხლი (აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება) *inter alia* აღგენს, რომ:

1. ყველას აქვს აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება. ეს უფლება მოიცავს თავისუფლებას, ეძიო, მიიღო და გაავრცელო ნებისმიერი სახის ინფორმაცია და იდეა საზღვრების მიუხედავად, ზეპირად, წერილობით, ბეჭდვითი სახით, ხელოვნების ფორმის გამოყენებით თუ პირის მიერ არჩეული სხვა მედიუმის საშუალებით.
2. ზემოთ მოცემული პარაგრაფის განხორციელება არ უნდა იქცეს წინასწარი ცენზურის საგნად, თუმცა, იგი შეიძლება გახდეს შემდგომი ვალდებულებების დაკისრების საფუძველი, რომელიც მკაფიოდ იქნება განსაზღვრული კანონით და აუცილებელი უნდა იყოს, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს:

 - a. სხვათა უფლებების პატივისცემა ან რეპუტაცია; ან
 - b. ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის ან საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვა.

3. გამოხატვის თავისუფლება არ შეიძლება შეიზღუდოს ისეთი არაპირდაპირი მეთოდებითა და საშუალებებით, როგორიცაა სახელმწიფოს მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება ან გაზეთის, რადიოსიხშირეების ან ინფორმაციის გავრცელებისთვის განკუთვნილი აღჭურვილობის კერძო კონტროლი, ანდა ნებისმიერი სხვა მეთოდი, რომლის მიზანია იდეებისა და მოსაზრებების კომუნიკაციისა და ცირკულაციის ხელის შეშლა.

62. სხვათა უფლებების პატივისცემასთან დაკავშირებით, კონვენციის პირველი მუხლი ითვალისწინებს, რომ

ამ კონვენციის ხელშემკვრელი მხარეები იღებენ ვალდებულებას, პატივი სცენ იმ უფლებებსა და თავისუფლებებს, რომლებიც აქ არის მოყვანილი და უზრუნველყონ მათ იურისდიქციაში

მყოფი ყველა პირის უფლებებისა და თავისუფლებების დაუბრკოლებელი განხორციელება ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულების, ეროვნული თუ სოციალური წარმომავლობის, ეკონომიკური სტატუსის, დაბადების ან სხვა სოციალური მდგომარეობის მიხედვით.

63. შიდასახელმწიფოებრივ იურიდიულ შედეგებთან დაკავშირებით, კონვენციის მეორე მუხლი ამბობს:

თუ პირველი მუხლით გათვალისწინებული უფლებები და თავისუფლებები არ არის უზრუნველყოფილი საკანონმდებლო ან სხვა დონეზე, მხარეები ვალდებულებას იღებენ, საკუთარი კონსტიტუციური რეჟიმის ფარგლებში მიიღონ ზომები ამ უფლებებისა და თავისუფლებების გასათვალისწინებლად.

64. სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მეორე მუხლით განსაზღვრული ზოგადი ვალდებულება კრძალავს ყოველგვარი ტიპის ნორმას ან პრაქტიკას, რომლის შედეგიც იქნება კონვენციით გათვალისწინებული გარანტიების მოსპობა. ასევე, მოითხოვს ისეთი ნორმებისა და პრაქტიკის დანერგვას, რომელიც მიგვიყვანს ამ გარანტიების ეფექტურ დაცვამდე.¹
65. საქმეში დადასტურებული ფაქტების ფონზე სასამართლომ უნდა განსაზღვროს, 1998 წელს უცხოური ინვესტიციების კომისიის მიერ ინფორმაციის გაუცემლობამ დაარღვია თუ არა მარსელ კლოდ რეიესის, სებასტიან კოქს ურეიოლას და არტურო ლონგტონ გუერეროს აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება, შესაბამისად, დაირღვა თუ არა ამერიკის კონვენციის მე-13 მუხლი.
66. საქმეში მოყვანილი მასალებით დადასტურებულია, რომ ინფორმაციის მოთხოვნა დაყენებულ იქნა უცხოური ინვესტიციების კომისიაში, რომელიც არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. დადასტურებულია ასევე, რომ მოთხოვნილი ინფორმაცია დაკავშირებული იყო სახელმწიფოს, ორ უცხოურ კომპანიასა და ჩილეს ერთ კომპანიას (რომელიც ინვესტიციას იღებდა) შორის დადებული უცხოური ინვესტიციის შესახებ კონტრაქტთან. კონტრაქტის მიზანი იყო ტყის გამოყენების პროექტის განვითარება. სწორედ ამან გამოიწვია ანგარიშგასაწევი საჯარო დებატი გარემოზე მისი შესაძლო ზემოქმედების შესახებ (პარაგრაფი 57(7)).
67. სანამ უშუალოდ განიხილავს საკითხს, არის თუ არა ამ საქმეში გამოყენებული შეზღუდვა კონვენციის მე-13 მუხლის დარღვევა, სასამართლო დაადგენს, ვინ შეიძლება ჩაითვალოს შესაძლო მსხვერპლად, ასევე, ინფორმაციის გაუცემლობასთან დაკავშირებული დავის სუბიექტად.
68. კომისიამ და წარმომადგენელმა განაცხადეს, რომ პოტენციური მსხვერპლები არიან მარსელ კლოდ რეიესი, სებასტიან კოქს ურეიოლა და არტურო ლონგტონ გუერერო. ასევე აღნიშნეს, რომ სახელმწიფომ

¹ ხიმენეს ლოპესის საქმე, ომეზ პალომინოს საქმე.

- დაარღვია მათი საჯარო ინფორმაციის მიღების უფლება და, ამასთან, არ მიეცათ სათანადო განმარტება უართან დაკავშირებით. აღნიშნულთან მიმართებით კოქს ურეიოლამ თავის წერილობით განცხადებაში აღნიშნა, რომ: მარსელ კლოდთან და არტურო ლონგტონთან ერთად მან 1998 წლის მაისში წარადგინა განცხადება საჯარო ინფორმაციის მოთხოვნით უცხოური ინვესტიციების კომისიაში (პარაგრაფი 48). იმავდროულად, არტურო ლინგტონიც წერს, რომ: 1998 წლის 19 მაისის შეხვედრაზე მან მოითხოვა "...სხვადასხვა ინფორმაცია უცხოურ ინვესტორთან დაკავშირებით... კერძოდ კი, ინფორმაცია მისი წარსული საქმიანობის შესახებ, რომელიც ასახავდა მის მდგრადობასა და შესაბამისობას" (პარაგრაფი 48).
69. სასამართლომ ამ საქმეში, პოტენციური მსხვერპლების განსაზღვრის მიზნით, უნდა იმსჯელოს ინფორმაციის მოთხოვნასა და უარზე.
70. საკითხის განხილვიდან ნათელია, რომ: მარსელ კლოდ რეიესმა, როგორც ტერამის ფონდის აღმასრულებელმა დირექტორმა ინფორმაცია მოითხოვა უცხოური ინვესტიციების კომისიიდან. აგრეთვე, არტურო ლინგტონ გუერერო მონაწილეობდა ამ კომიტეტის ვიცე-პრეზიდენტთან შეხვედრაში, როცა მოთხოვნილ იქნა ინფორმაცია, რისი ნაწილიც მათ არ მიუღიათ. სახელმწიფოს არ წარმოუდგენია არანაირი არგუმენტი იმ ფაქტის წინააღმდეგ, რომ ბატონმა გუერომ ვერ მიიღო პასუხი მის მიერ მოთხოვნილ ინფორმაციაზე. რაც შეეხება სებასტიან კოქს ურეიოლას, სასამართლო მიიჩნევს, რომ კომისიას და წარმომადგენლებს არ განუმარტავთ, თუ რა ინფორმაცია მოითხოვა მან უცხოური ინვესტიციების კომისიიდან და რა არ მისცეს. ერთადერთი, მან მონაწილეობა მიიღო ამ საკითხის გასაჩივრებაში სანტიაგოს სააპელაციო სასამართლოში.
71. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სასამართლო განიხილავს ამერიკის კონვენციის მე-13 მუხლის დარღვევის საკითხს მარსელ კლოდ რეიესისა და არტურო ლინგტონ გუეროსთან დაკავშირებით, ვინაიდან მათ ნამდვილად მოითხოვეს ინფორმაცია უცხოური ინვესტიციების კომისიიდან.

ინფორმაცია არ ყოფილა წარმოდგენილი (დისკუსიის საგანია)

72. სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ, როგორც დამტკიცებულია და კომისიის, წარმომადგენლისა და სახელმწიფოსთვისაა ცნობილი, მოგვიანებით გაცემულ იქნა ინფორმაცია 1998 წლის 7 მაისის განცხადებაში ჩამოთვლილ 7 საკითხიდან 4 საკითხზე.
73. სასამართლო განიხილავს იმ ფაქტს, რომ ინფორმაცია, რომელიც სახელმწიფომ არ გასცა, წარმოადგენს საჯარო ინტერესს, რადგან იგი დაკავშირებული იყო უცხოური ინვესტიციის შესახებ კონტრაქტთან, რომელიც დაიდო სახელმწიფოს, ორ უცხოურ კომპანიასა და ჩილეს კომპანიას (რომელიც ინვესტიციის მიმღებია) შორის. ხე-ტყის გადაზიდვის პროექტის განვითარების საკითხი მართლაც იწვევს ანგარიშგასაწევ დებატს გარემოზე შესაძლო ზემოქმედების თვალსაზრისით. ამასთან, ინფორმაციის გამოთხვანა დაკავშირებული იყო იმის გადამოწმებასთან, სახელმწიფო პირი – უცხოური ინვესტიციების კომისია – მოქმედებდა თუ არა საკუთარი მანდატის შესაბამისად.
74. ამ საქმეში არა გვაქვს აბსოლუტური უარი ინფორმაციის გაცემაზე, რადგან სახელმწიფომ ნაწილობრივ შეასრულა თავის ვალდებულება. კამათი მიმდინარეობს იმის შესახებ, თუ რატომ არ გასცა სახელმწიფომ 1998 წლის 7 მაისის განცხადების 3, 6 და 7 პუნქტებით გათვალისწინებული სხვა ინფორმაცია.

*

* * *

ა) აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება

75. არსებობს მნიშვნელოვანი სასამართლო პრაქტიკა აზრისა და გამოხატვის თავისუფლებაზე, რომელიც ხორცშესხმულია ამერიკის კონვენციის მეცამეტე მუხლში. ამ უფლების ინდივიდუალური და სოციალური განზომილებების აღწერიდან გამომდინარეობს გარკვეული ჯგუფი უფლებებისა, რაც ამ მუხლით არის დაცული.²

² ლოპეს ალვარესის საქმე. 2006 წლის 1 თებერვლის გადაწყვეტილება, პალამარა ირიბარნეს საქმე, 2005 წლის 22 ნოემბრის გადაწყვეტილება. რიჩარდო განქის საქმე, 2004 წლის 1 აგვისტოს გადაწყვეტილება. პერერა იულიას საქმე, 2004 წლის 2 ივლისის გადაწყვეტილება. ივშერ ბრონშტეინის საქმე, 2001 წლის 6 თებერვლის გადაწყვეტილება. ‘ქრისტეს უკანასკნელი ცდუნების’ საქმე, 2001 წლის 5 თებერვლის გადაწყვეტილება.

*

* *

76. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სასამართლომ დაადგინა, რომ: ამერიკის კონვენციის მიერ რეგულირებული დაცვის ფარგლებში, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება მოიცავს “არა მხოლოდ თავისუფლებას, გამოხატულ იქნეს პირის საკუთარი მოსაზრებები, არამედ უფლებასა და თავისუფლებას, ეძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ნებისმიერი სახის ინფორმაცია და იდები. ისევე, როგორც ამერიკის კონვენცია, ადამიანის უფლებათა სხვა საერთაშორისო ინსტრუმენტები, როგორიცაა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, ადგენენ პოზიტიურ უფლებას – ეძიო და მიიღო ინფორმაცია.
77. ამ საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით სასამართლო ადგენს, რომ კონვენციის მეცამეტე მუხლში ხაზგასმული სიტყვები “ძიება” და “მიღება” იცავს და უზრუნველყოფს ყველა ინდივიდის უფლებას, მოითხოვოს სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაცია კონვენციით გათვალისწინებული გამონაკლისების დაშვებით. შესაბამისად, ეს მუხლი მოიცავს პირის უფლებას, მოითხოვოს ინფორმაცია და სახელმწიფოს ვალდებულებას, უზრუნველყოს იგი ინფორმაციით ან, უარის შემთხვევაში, დაასაბუთოს კონვენციაში მოცემული რომელიმე მიზეზით. სახელმწიფოს შეუძლია, შეზღუდოს ინფორმაციის გაცემა კონკრეტულ საქმეებში. ინფორმაცია უნდა გაიცეს ისე, რომ აუცილებელი არ გახდეს მოცემულ საკითხთან პირის პირდაპირი ინტერესის ან პირადი კავშირის მტკიცება, მაგრამ, ამავე დროს, სახელმწიფოს უფლება აქვს, დაუშვას გამონაკლისები მაშინ, როცა ეს ლეგიტიმურია. ინდივიდისთვის ინფორმაციის მიწოდება შეიძლება მოხდეს რიგ-რიგობით და საზოგადოებაში ცირკულაციის გზით. ამრიგად, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება მოიცავს სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლებას ორ განზომილებაში – ინდივიდუალურსა და სოციალურში. ამ უფლებას ორივე განზომილებაში ერთდროულად უნდა იცავდეს სახელმწიფო.³
78. ამასთან, მნიშვნელოვანია, ხაზი გაესვას იმას, რომ ამერიკული სახელმწიფოების ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებს შორის არსებობს რეგიონული კონსენსუსი საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის მნიშვნელობასა და მისი დაცვის აუცილებლობასთან დაკავშირებით. ეს საკითხი ამერიკული სახელმწიფოების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის რეზოლუციების საგანიც გახდა.⁴ 2006 წლის 3 ივნისის ბოლო რეზოლუციაში ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ მოუწოდა სახელმწიფოებს, პატივი სცენ ყველას უფლებას, ხელი

³ ლოპაქ ალვარეგის საქმე, რიჩარდო განების საქმე და პერერა იულონის საქმე.

⁴ 2003 წლის 10 ივნისის რეზოლუცია AG/RES. 1932 (XXXIII-O/03) “საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა - დემოკრატიის გაძლიერება”. 2004 წლის 7 ივნისის რეზოლუცია AG/RES. 2121 (XXXV-O/05) “საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა - დემოკრატიის გაძლიერება.”

მიუწვდებოდეთ საჯარო ინფორმაციაზე, აგრეთვე, სახელმწიფოებმა გაატარონ ყველა აუცილებელი საკანონმდებლო და სხვა ზომა იმისათვის, რომ ეს უფლება იყოს აღიარებული და ეფექტურად გამოყენებადი.⁵

79. ინტერ-ამერიკული დემოკრატიული ქარტიის მეოთხე მუხლში ხაზგასმულია: “სამთავრობო საქმიანობის გამჭვირვალობა, კეთილსინდისიერება, პასუხისმგებელი საჯარო ადმინისტრაცია მთავრობაში, სოციალური უფლებების პატივისცემა და პრესისა და გამოხატვის თავისუფლება” არის დემოკრატიის ამოქმედებისთვის აუცილებელი კომპონენტები. ქარტიის მექქვე მუხლი ადგენს: “ყველა მოქალაქის მოვალეობაა, მონაწილეობა მიიღოს საკუთარ განვითარებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. ეს, აგრეთვე, აუცილებელი პირობაა დემოკრატიის სრული და ეფექტური ამოქმედებისთვის.” მაშასადამე, ეს არის გამოწვევა სახელმწიფოებისათვის, აღიარონ და გააფართოვონ მოქალაქეთა მონაწილეობა.
80. 2004 წელს მიღებული ნუევა ლეონის დეკლარაციაში ამერიკის ქვეყნების მეთაურებმა სხვა საკითხებთან ერთად აიღეს ვალდებულება: “გამოიყენონ ლეგალური და რეგულატორული ჩარჩო, სტრუქტურები და პირობები მოქალაქეებისთვის ინფორმაციის თავისუფლების გარანტიების შესაქმნელად. სახელმწიფოები ასევე აღიარებენ, რომ: “ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, რომელიც კავშირშია ისეთ კონსტიტუციურ და სამართლებრივ ნორმებთან, როგორიცაა პირადი საიდუმლოებისა და კონფიდენციალურობის დაცვა, აუცილებელ პირობას წარმოადგენს მოქალაქეთა მონაწილეობისთვის.”⁶
81. უნდა აღინიშნოს გაერთიანებული ერების ანტიკორუფციული კონვენციის⁷ დებულებები, რომლებიც ინფორმაციის თავისუფლებას ეხება, აგრეთვე, გარემოსა და განვითარების შესახებ რიოს დეკლარაცია.⁸ აღსანიშნავია, აგრეთვე, ევროპის საბჭოს 1970 წლის საპარლამენტო ასამბლეის რეკომენდაცია მინისტრთა კომიტეტისადმი. ინფორმაციის თავისუფლებასთან დაკავშირებით,⁹ გამოცემულ იქნა ასევე დეკლარაცია, რომელიც აცხადებს, რომ: “გამოხატვის თავისუფლებასთან ერთად უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს სახელმწიფოს ხელთ არსებული საჯარო

⁵ 2006 წლის 6 ივნისის რეზოლუცია AG/RES. 2252 (XXXVI-O/06) ‘საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა - დემოკრატიის გაძლიერება.’

⁶ ნუევა ლეონის დეკლარაცია, მიღებულია 2004 წლის 13 იანვარს ამერიკის ქვეყნების სახელმწიფოთა მეთაურების მიერ მოხტერებიში, ნუევო ლეონი, მეხიერი.

⁷ გაერთიანებული ერების ანტიკორუფციული კონვენციის მე-10 და მე-13 მუხლები, მიღებული გაერთოს გენერალური ასამბლეის მიერ 58/4 რეზოლუციით 2003 წლის 31 ოქტომბერს.

⁸ გარემოსა და განვითარების შესახებ რიოს დეკლარაციის მე-10 პრინციპი, მიღებული 1992 წლის 3 ივნისს გაერთოს გარემოსა და განვითარების კონფერენციის მიერ.

⁹ ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 1970 წლის 23 იანვრის 582-ე რეზოლუცია, რომლითაც შემდეგი რეკომენდაცია მიეცა აღამანის უფლებათა ექსპერტების კომისიას:

¹⁰ ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 1970 წლის 23 იანვრის 582-ე რეზოლუცია, რომლითაც შემდეგი რეკომენდაცია მიეცა აღამანის უფლებას. შესაბამისად, უნდა არსებობდეს სახელმწიფოს ვალდებულება, ხელმისაწვდომი გახადოს საჯარო ინფორმაცია დასაშვები შეზღუდვების ფარგლებში.

ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა დასაშვების შეზღუდვების ფარგლებში. რეკომენდაციებისა და დირექტივების¹⁰ შემდეგ, 1982 წელს მინისტრთა კომიტეტმა მიიღო დეკლარაცია გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, რომელშიც ხაზი გაუსვა ინფორმაციის ლიანობის პოლიტიკის აუცილებლობას საჯარო სექტორში.¹¹ 1998 წელს დანიაში, ქალაქ ორჰუსში მიღებულ იქნა აგრეთვე “ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობისა და გარემოსთან დაკავშირებული მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის შესახებ კონვენცია. დამატებით ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა მიიღო რეკომენდაცია სახელმწიფოს ხელთ არსებული ოფიციალური დოკუმენტების ხელმისაწვდომობის შესახებ,¹² რომლის IV პრინციპი შესაძლო გამოხაკლისებს აწესებს და ამბობს, რომ: “ეს აკრძალვები მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს კანონით, აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში და პროპორციული უნდა იყოს იმ მიზნისა, რომლის დაცვასაც იგი ემსახურება.”

82. სასამართლო რელევანტურად მიიჩნევს იმასაც, რომ გლობალურ დონეზე მრავალ ქვეყანას აქვს მიღებული ისეთი კანონები, რომლებიც არეგულირებენ სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლებას.
83. საბოლოოდ, სასამართლო მიზანშენონილად მიიჩნევს, აღნიშნოს, რომ ფაქტების თანახმად, ჩილემ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა ინფორმაციის თავისუფლების თვალსაზრისით, რაც გამოიხატება კონსტიტუციურ რეფორმებში და, აგრეთვე იმაში, რომ შემუშავებულია კანონპროექტი სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შესახებ.

*

* * *

84. სასამართლო აღნიშნავს, რომ “წარმომადგენლობითი დემოკრატია იმ მთლიანი სისტემის განმსაზღვრელი ფაქტორია, რომლის ნაწილიც არის კონვენცია” და ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციის ქარტიით აღიარებული პრინციპი ინტერ-ამერიკული სისტემის ძირითად ინსტრუმენტს წარმოადგენს.¹³ ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ რამდენიმე რეზოლუციაში აღნიშნა, რომ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა დემოკრატიის, გამჭვირვალობის და ანგარიშვალდებული

¹⁰ რეზოლუცია №854, მიღებული ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ 1979 წლის 23 იანვარს.

¹¹ რეზოლუცია №854, მიღებული ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ 1979 წლის 1 თებერვალს. აღნიშნული რეზოლუციით მინისტრთა კომიტეტს დაევალა: “წერი სახელმწიფოების მოწვევა, მიიღონ ინფორმაციის თავისუფლების სისტემა”, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციის მიებისა და მიღების უფლებას სახელმწიფო დასესხებულებებიდან და უწყებებიდან.

ევროპის პარლამენტისა და საბჭოს 2003 წლის 28 იანვრის დირექტივა გარემოსთან დაკავშირებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შესახებ.

¹² 2002 წლის 21 თებერვლის რეკომენდაცია №(2002)2.

¹³ იაგიმას საქმე, 2005 წლის 23 ივნისის გადაწყვეტილება.

და მონაწილეობითი დემოკრატიული სისტემის ამოქმედებისთვის ძირითადი აუცილებლობაა. მოქალაქეები საკუთარ კონსტიტუციურ უფლებებს განახორციელებენ გამოხატვის სრული უფლებით და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობით.

85. ინტერ-ამერიკული სასამართლო ახლო კავშირს ხედავდა დემოკრატიასა და გამოხატვის თავისუფლებას შორის, როცა დაადგინა, რომ:

გამოხატვის თავისუფლება არის ქვაკუთხედი, რომელზეც არის დამოკიდებული დემოკრატიული საზოგადოების არსებობა. მას უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებისთვის. ეს არის პოლიტიკური პარტიების, პროფესიული კავშირების, სამეცნიერო და კულტურული საზოგადოებების განვითარების *sine qua non* პირობა, ასევე მათთვის, ვისაც საზოგადოებაზე ზეგავლენის მოხდენა სურს. ეს მოკლედ გამოხატავს იმას, რომ საზოგადოება, რომელმაც თავისი ფუნქცია უნდა განახორციელოს, სათანადოდ უნდა იყოს ინფორმირებული, ხოლო საზოგადოება, რომელიც არ არის ინფორმირებული, შესაბამისად, არ არის ჭეშმარიტად თავისუფალი.¹⁴

86. გამომდინარე აქედან, სახელმწიფოს ქმედებები უნდა იმართებოდეს საჯარო ადმინისტრაციის გამჭვირვალობისა და ინფორმაციის გაცემის პრინციპებზე დაყრდნობით. რაც საშუალებას მისცემს მოქალაქეებს, ამ ქმედებებზე განახორციელონ დემოკრატიული კონტროლი ისე, რომ მათ შეძლონ დასვან კითხვები, გამოიძიონ და განიხილონ, ხორციელდება თუ არა საჯარო ფუნქციები ადეკვატურად. სახელმწიფოს ხელთ არსებული საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა უშვებს საჯარო ადმინისტრაციის საქმიანობაზე საზოგადოებრივ კონტროლს სწორედ ხელმისაწვდომობის უფლების განხორციელებით.
87. საზოგადოების მხრიდან დემოკრატიული კონტროლი გაზრდის სახელმწიფოს საქმიანობის გამჭვირვალობას და დანერგავს სახელმწიფო მოხელეთა ანგარიშვალდებულებას საკუთარი საჯარო საქმიანობის მიმართ.¹⁵ ამრიგად, იმისათვის, რომ ინდივიდმა განახორციელოს დემოკრატიული კონტროლი, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა. დემოკრატიული კონტროლის დაშვებით, სახელმწიფო უზრუნველყოფს ინდივიდის მონაწილეობას საზოგადოების ინტერესების შესაბამისად.

ბ) სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლების შეზღუდვები საქმეში

88. სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლება შეზღუდვას ექვემდებარება. აღნიშნულმა სასამართლომ სხვა საქმეებში

¹⁴ რიჩარდო გენესის საქმე, პერერა იულიას საქმე.

¹⁵ პალამარა ირიბარნეს საქმე, რიჩარდო განესის საქმე, პერერა იულიას საქმე, ასევე, ევროპის სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ფელდეკი სლოვაკეთის წინააღმდეგ და სურეკი და ოზდემირი თურქეთის წინააღმდეგ.

დაადგინა, რომ აზრისა და გამოხატვის თავისუფლებასთან დაკავშირებით, ეს შეზღუდვები დაიშვება.¹⁶

89. რაც შეეხება დასაშვებ შეზღუდვებს, პირველ რიგში, მათ უნდა ითვალისწინებდეს კანონი, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ის, რომ ეს შეზღუდვები არ იყოს დამოკიდებული საჯარო ხელისუფლების დისკრეციაზე. აღნიშნულმა კანონებმა უნდა გაითვალისწინოს ის ზოგადი ინტერესიც, რომლის სასარგებლოდაც ხდება შეზღუდვა. ამასთან დაკავშირებით, სასამართლომ აღნიშნა:

ამ გაგებით, 30-ე მუხლში გამოყენებული ტერმინი “კანონები” არავის შეუძლია გამოიყენოს სხვაგარად, გარდა როგორც ლეგალური წორმების სინონიმი, რომლითაც ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვა თანაბარზომიერია მხოლოდ სახელმწიფოს მცირე დისკრეციის პირობებში, სხვა ფორმალური შეზღუდვების გარეშე. ეს შეზღუდვები დაწესებულ უნდა იქნეს აგრეთვე ზოგადი ხასიათის დებულებებიდან გამომდინარე.

რაც შეეხება მოთხოვნას, რომ კანონები ზოგად ინტერესს უნდა გამოხატავდეს, ზოგადი ინტერესი გულისხმობს ზოგად კეთილდღეობას. ეს ცნება ინტერპრეტირებულ უნდა იქნეს, როგორც საჯარო წესრიგის (*ordre public*) ინტეგრალური კომპონენტი დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

90. კანონით დადგენილი შეზღუდვა უნდა პასუხობდეს ამერიკის კონვენციით დადგენილ მიზანს. ამერიკის კონვენციის მეცამეტე მუხლი ამასთან დაკავშირებით ამბობს, რომ შეზღუდვები განპირობებული უნდა იყოს “სხვათა უფლებებისა და რეპუტაციის”, “ეროვნული უშიშროების, საჯარო წესრიგის, საჯარო ჯანმრთელობისა და მორალის” დაცვის ინტერესით.
91. საბოლოოდ, შეზღუდვები აუცილებელი უნდა იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში. შესაბამისად, მათი მიზანი უნდა იყოს საჯარო ინტერესის დაკამაყოფილება. თუ არსებობს ბევრი გზა ამ მიზნის მისაღწევად, დაცული უფლების შეზღუდვის გზა ბოლოს უნდა იქნეს გამოყენებული. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შეზღუდვები პროპორციული უნდა იყოს იმ ინტერესისა, რომლითაც იგი მართლდება. აგრეთვე, ლეგიტიმური ინტერესის განხორციელება უნდა მოხდეს ამ უფლებაში იმდენად მცირე ხარისხის ჩარევის ხარჯზე, რამდენიც შესაძლებელია.¹⁷
92. სასამართლო აღნიშნავს, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია სახელმწიფო მმართველობის განხორციელება მაქსიმალური ღიაობის პრინციპის საფუძველზე, რაც აყალიბებს იმის პრეზუმაციას, რომ ყველა ინფორმაცია ხელმისაწვდომი და მცირე შეზღუდვების საგანია.
93. სახელმწიფო მოვალეა, აჩვენოს, ასრულებს თუ არა ამ ვალდებულებებს, როდესაც ანესებს შეზღუდვებს მის ხელთ არსებულ ინფორმაციაზე.

¹⁶ ლოპეს ალვარესის საქმე, პალამარა ირიბარნეს საქმე, რიჩარდო გენესის საქმე, პერერა იულიას საქმე.

¹⁷ პალამარა ირიბარნეს საქმე, რიჩარდო განესის საქმე, პერერა იულიას საქმე.

94. ამ საქმეში დადასტურებულია, რომ ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვა კანონით არ იყო გათვალისწინებული. ამ დროისათვის ჩილეში არ ყოფილა კანონი, რომელიც არეგულირებდა სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის გაცემის შეზღუდვის საკითხს.
95. ამასთან, სახელმწიფოს არ დაუმტკიცებია, რომ შეზღუდვები შესაბამისობაში იყო ამერიკის კონვენციით დაშვებულ მიზნებთან, აგრეთვე ის, რომ ეს აუცილებელი იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ვინაიდან ხელისუფლებას, რომელიც ვალდებულია, უპასუხოს ასეთ მოთხოვნას, არ მიუღია დასაბუთებული გადაწყვეტილება, სადაც დაამტკიცებდა, თუ რატომ შეზღუდათ მოქალაქეებს ეს უფლება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში.
96. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფომ თავის დროზე არ დაასაბუთა მის მიერ მიღებული უარის გადაწყვეტილება, სასამართლო აღნიშნავს, რომ საერთაშორისო პროცედურებში მან წარმოადგინა არგუმენტები თავისი გადაწყვეტილების სასარგებლოდ. ანუ მან მოახსენა სასამართლოს იმის შესახებ, თუ რატომ ეთქვათ უარი განმცხადებლებს 1998 წლის 7 მაისის განცხადების მე-3, მე-6 და მე-7 პუნქტებით.
97. თუმცა, ეს მოხდა მხოლოდ საჯარო მოსმენის დროს, რომელიც გაიმართა 2006 წლის 3 აპრილს, როცა უცხოური ინვესტიციების კომისიის ვიცე-პრეზიდენტმა, რომელიც სასამართლო სხდომაზე გამოძახებული იყო, როგორც მოწმე, განაცხადა უარის მიზეზების შესახებ. მან თქვა, რომ: “უცხოური ინვესტიციების კომისიამ კომპანიის ფინანსური ინფორმაცია არ გასცა, რადგანაც ეს იქნებოდა კოლექტიური ინტერესის წინააღმდეგ მიმართული ქმედება. კოლექტიურ ინტერესში იგი გულისხმობდა “ქვეყნის განვითარებას”. უცხოური ინვესტიციების კომისია, ჩვეულებისამებრ, არ გასცემდა კომპანიის შესახებ არსებულ ფინანსურ ინფორმაციას, რადგან ეს მას შეუზღუდავდა მესამე პირებთან კონკურენციას. მან აგრეთვე განაცხადა, რომ: გარკვეულ ინფორმაციას კომისია არ ფლობდა და არც გააჩნდა მისი ფლობის ვალდებულება.
98. როგორც დადასტურდა, საქმეში გამოყენებული შეზღუდვა არ შეესაბამება კონვენციით დადგენილ პარამეტრებს. სასამართლო მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოში ინფორმაციის თავისუფლების პრაქტიკით დაწერგილი შეზღუდვები, რომლებიც არ შეესაბამება კონვენციით დადგენილ შეზღუდვებს, ფართო ასპარეზს ტოვებს დისკრეციისა და სახელმწიფოს თვითნებური ქმედებებისათვის, ასევე, ინფორმაციის გასაიდუმლოებისა და შენახვისთვის. აღნიშნული პრაქტიკა აპირობებს აგრეთვე სამართლებრივ ბუნდოვანებას ამ უფლების განხორციელებასა და სახელმწიფოს უფლებებთან დაკავშირებით – შეზღუდოს ის.
99. ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმაზეც, რომ მარსელ კლოდ რეიესი უცხოური ინვესტიციების კომისიიდან ითხოვდა “ინფორმაციას პროექტის სოციალური, ეკონომიკური და კომერციული ელემენტების გარემოზე

- ზემოქმედების მასშტაბის შესახებ, მისი მიზანი იყო, აგრეთვე, იმ სახელმწიფო დაწესებულებების საზოგადოებრივი კონტროლი, რომლებიც ერევიან ან ერეოდნენ ამ პროექტის განხორციელებაში.“ არტურო ლონგტონ გუერერომ აღნიშნა, რომ ის მივიდა იმ ინფორმაციის გამოსათხოვნად, რომელიც “დაკავშირებული იყო ადგილობრივი ტყის შესაძლო უწესრიგო ჭრასთან ჩილეს უკიდურეს სამხრეთში. ხოლო საჯარო ინფორმაციის გაუცემლობამ შეზღუდა მისი მონიტორინგის ამოცანა“. კლოდ რეიესი და ლინგტონ გუერეროს მიერ საჯარო ადმინისტრაციაზე საზოგადოებრივი კონტროლის განხორციელებას საფრთხე შეუქმნა ინფორმაციის ან ისეთი პასუხის გაუცემლობამ, რომელიც დაასაბუთებდა და გაამართლებდა საჯარო ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვას.
100. სასამართლო აფასებს იმ ძალისხმევას, რომელსაც ჩილემ მიმართა თავისი საჯარო ინფორმაციასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის ამერიკის კონვენციასთან შესაბამისობაში მოყვანის თვალსაზრისით, კერძოდ: 2005 წლის კონსტიტუციურ რეფორმას, რომლის მიხედვითაც განისაზღვრა, რომ: ინფორმაციის კონფიდენციალურობა და საიდუმლოება დადგენილი უნდა იქნეს მხოლოდ კანონით, ეს არის დებულება, რომელიც ამ დროისთვის აღნიშნული საქმის ფაქტობრივ გარემოებებში არ არსებობს.
101. ამასთან, სასამართლო აუცილებლად მიიჩნევს, გაიმეოროს, რომ კონვენციის მეორე მუხლით დადგენილი ვალდებულების თანახმად, სახელმწიფო ვალდებულია, მიიღოს ყველა ზომა იმისათვის, რომ შექმნას კონვენციით გათვალისწინებული უფლებების დაცვის გარანტიები, რაც გულისხმობს ამ უფლებების დამრღვევი ნორმებისა და პრაქტიკის აღმოფხვრას. აგრეთვე, კანონის აღსრულებას და ამ გარანტიების უზრუნველყოფი ეფექტური სისტემის ჩამოყალიბებას. კერძოდ: ეს ნიშნავს, რომ საჯარო ინფორმაციის გაცემასთან დაკავშირებით, სახელმწიფოს მიერ დადგენილი შეზღუდვები დაფუძნებული უნდა იყოს კონვენციით გათვალისწინებულ მიზეზებზე. ეს შესაძლოა შეეხოს ამ საკითხზე შიდა სახელმწიფო ორგანოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებსაც.
102. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ საქმეში მოცემულ დარღვევებს ადგილი ჰქონდა მანამ, სანამ სახელმწიფო გაატარებდა რეფორმებს. შესაბამისად, სასამართლოს მიაჩნია, რომ აღნიშნულ საქმეში სახელმწიფომ დაარღვია ამერიკის კონვენციის მე-2 მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებები, რომლებიც გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ მარსელ კლოდ რეიესისა და არტურო ლონგტონ გუერეროს ინფორმაციის თავისუფლების უფლების ეფექტურობის უზრუნველსაყოფად ყველა საკანონმდებლო და სხვა შესაბამისი ზომის გატარებას.

*

* * *

103. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სასამართლო ადგენს, რომ სახელმწიფომ დაარღვია ამერიკის კონვენციის მე-13 მუხლით გათვალისწინებული აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების უფლება, რითაც ზიანი მიადგათ მარსელ კლოდ რეიესსა და არტურო ლონგტონ გუერეროს. სახელმწიფომ არ შეასრულა კონვენციის პირველი მუხლით გათვალისწინებული თავისი ძირითადი ვალდებულება, პატივი სცეს და უზრუნველყოს ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები. დამატებით შეიძლება ითქვას ისიც, რომ ჩილემ არ მიმართა ისეთ ზომებს, რომლებიც აუცილებელი და შესაბამისი იყო სახელმწიფოს ხელთ არსებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, რითაც მან არ შეასრულა კონვენციის ძირითადი ვალდებულება, რომელიც გულისხმობს შიდა სახელმწიფოებრივი სამართლებრივი საჭიროებების ამერიკის კონვენციის მეორე მუხლზე დაფუძნებას.

**ინფორმაციის თავისუფლება:
ადამიანის უფლებათა უფლება?**

თამარ ლონლაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის მე-3 კურსის სტუდენტი

| ადგილი

59 (I). Calling of an International Conference on freedom of Information

*The General Assembly,
Whereas*

Freedom of information is a fundamental human right and is the touchstone of all the freedoms to which the United Nations is consecrated;¹⁸

შესავალი

“მე უფლება მაქვს...” — აცხადებს ადამიანი და ეს ფრაზა ხშირად მისი დამცავი ფარია, გამამართლებელი არგუმენტი და რეალობა, რომელიც გავლენას ახდენს მისი ცხოვრების ყველა ასპექტზე.

ადამიანის უფლებების დარღვევა თითქმის ყველა პრობლემის საფუძველია მსოფლიოში, მათი დაცვა კი ჰარმონიის და მშვიდობის წინაპირობაა. ადამიანის უფლებები არის მორალური უფლებამოსილება, რომელიც მსოფლიოს ყველა ინდივიდს გააჩნია უბრალოდ იმ ფაქტის გამო, რომ ის არის ადამიანი... ადამიანი, რომელიც საკუთარ უფლებებზე უნდა ფლობდეს სრულყოფილ ინფორმაციას. ამას კი ინფორმაციის თავისუფლება ხდის შესაძლებელს. უფლებები იმდენად მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული, რომ ერთის განხილვისას თავისთავად ვეხებით მეორეს. თითოეულის არარსებობით ეჭვგარეშეა, რომ დაირღვევა უფლებათა არსი, საფრთხე შეექმნება მათ განხორციელებას. ეს იმ ფაქტის უბრალო შედეგია, რომ ადამიანის უფლებები განუყოფელი, ურთიერთდამოკიდებული და ურთიერთდაკავშირებულია.

¹⁸ General Assembly Of The United Nations, Resolution 59(1), 14 December, 1946.

ინფორმაციის თავისუფლება ხელს უწყობს ადამიანის თავისუფალ განვითარებას და მეტიც – საერთაშორისო სამართლებრივ აქტებსა და კონსტიტუციაში აღიარებული ფუნდამენტური უფლებებით სარგებლობას. უფლება – მიიღო, გაავრცელო და მოიპოვო ინფორმაცია – დემოკრატიის მშენებლობისთვის ერთ-ერთი ძირეული მასალაა; ხელისუფლების კონტროლის მექანიზმია საზოგადოების ხელში; საჯარო დაწესებულებების საქმიანობის კრიტიკული ელემენტია; ადამიანის და სახელმწიფოს და, რაც მთავარია, ადამიანების კომუნიკაციის და ურთიერთქმედების მეთოდია; სამართლიანი მოთხოვნაა, რომელზეც ყველას შეუძლია განაცხადოს პრეტენზია.

უფლება – ფლობდე, უფლება – ითხოვდე და უფლება – ავრცელებდე ინფორმაციას: ეს არის ინფორმაციის თავისუფლება – ადამიანის ფუნდამენტური უფლება!

ინფორმაციის თავისუფლების ცნება

ინფორმაციის თავისუფლების, ადამიანის ძირითადი უფლების უდიდესი მნიშვნელობა წარმოჩენილია გაეროს გენერალური ასამბლეის ჯერ კიდევ პირველ ყრილობაზე მიღებულ რეზოლუციაში (რომელიც ეპიგრაფად დავურთე სტატიის შესავალს):

“ინფორმაციის თავისუფლება ადამიანის ფუნდამენტური უფლებაა და წინაპირობა ყველა იმ უფლების განხორციელებისათვის, რომლებიც აღიარებულია გაეროს მიერ.”¹⁹

ინფორმაციის თავისუფლება აღიარებულია ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-19 მუხლში: “ყოველი ადამიანი სარგებლობს აზრისა და გამოხატვის თავისუფლებით; ეს უფლება მოიცავს თავისუფლებას — დაუბრკოლებლად მისდევდეს თავის მრნამსს; მოიძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია ნებისმიერი საშუალებით, სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად.”

მსგავსი ცნებებია ჩამოყალიბებული: 1) ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ კონვენციაში, რომ “ყველას აქვს უფლება . . . მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები საჯარო ხელისუფლების ჩარევის გარეშე და საზღვრების მიუხედავად”;²⁰ 2) აფრიკის ქარტიაში – ადამიანების და ხალხის უფლებები²¹ და 3) ადამიანის უფლებათა ამერიკის კონვენციაში.²²

მსოფლიოში ინფორმაციის თავისუფლება, როგორც ადამიანის უფლება, სწორედ ამ მუხლებში დაიბადა. შემდეგ განვითარდა, შეივსო და დაიხვეწა სხვადასხვა საერთაშორისო

¹⁹ <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement>; Resolution 59(1), 14 December 1946.

²⁰ Adopted 4 November 1950, E.T.S. No. 5, entered into force 3 September 1953.

²¹ Adopted at Nairobi, Kenya, 26 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force 21 October 1986.

²² Adopted at San José, Costa Rica, 22 November 1969, O.A.S. Treaty Series No. 36, 1144 U.N.T.S. 123, entered into force 18 July 1978.

კონვენციებითა და აქტებით;²³ ასახვა ჰპოვა კონკრეტულ სახელმწიფოთა კონსტიტუციებსა და შიდა კანონებში.

ინფორმაციის თავისუფლების გარშემო ჯერ კიდევ მრავალი კითხვა არსებობს და ეს უფლება კიდევ და კიდევ უფრო მეტ კომენტირებას მოითხოვს ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე.

საქართველოს კონსტიტუციაც ცალსახად აღიარებს, რომ ყოველ ადამიანს უფლება აქვს:

“თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია” (მუხ. 24, პ.1.); “მიიღოს სრული ობიექტური და დროული ინფორმაცია მისი სამუშაო და საცხოვრებელი გარემოს მდგომარეობის შესახებ” (მუხ. 37. პ.5) და, ასევე, საქართველოს მოქალაქის უფლებას: “კანონით დადგენილი წესით გაეცნოს სახელმწიფო დაწესებულებებში მასზე არსებულ ინფორმაციას, აგრეთვე, იქ არსებულ ოფიციალურ დოკუმენტებს, თუ ისინი არ შეიცავენ სახელმწიფო, პროფესიულ ან კომერციულ საიდუმლოებას” (მუხ.41.31).

ისევე როგორც ადამიანის უფლებათა კონვენციაში, საქართველოს კონსტიტუციაშიც დაწესებულია შეზღუდვები ინფორმაციის თავისუფლებაზე.²⁴

მსოფლიოს 68 ქვეყანაში მოქმედებს კანონი ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ.²⁵ საქართველოც მათ რიცხვს მიეკუთვნება ინფორმაციის თავისუფლების აქტით, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოში ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას: “ყველას აქვს უფლება, მოითხოვოს საჯარო ინფორმაცია.”²⁶

თუმცა, ბუნდოვნად და გაურკვევლადაა განმარტებული ადმინისტრაციულ კოდექსში, როდის რომელ ორგანოს ეკისრება პასიხისმგებლობა, გასცეს საჯარო ინფორმაცია.²⁷ ვფიქრობ, მხოლოდ ინფორმაციის თავისუფლების კანონის არსებობა არ მეტყველებს ქვეყანაში ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის მაღალ დონეზე, ვინაიდან კანონი “სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ” ასევე ეფექტურად მოქმედებს და ინფორმაციის თავისუფლების თავის პარალელურად ინტენსიურად იხვენება.

სახელმწიფო ვალდებულება

1998 წელს გაეროს სპეციალურმა მომხსენებელმა თავის გამოსვლაში აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ განმარტა, რომ:

²³ ეს აქტებია:

- ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობისა და გარემოს დაცვის სფეროში მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია, დანაი, ქ. არუსი, 1998 წ. 25 ივნის;
- კონვენცია პერსონალური მონაცემების ავტომატური გაცემისაგან ინდივიდების დაცვის შესახებ, 1981 წლის 28 იანვარი (ETS No 108);
- დეკლარაცია გამოხატვის და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ, 1982წ. 29 აპრილი;
- რეკომენდაცია საჯარო ხელისუფლების მფლობელობაში მყოფი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შესახებ № R (81) 19.

²⁴ საქართველოს კონსტიტუცია, 1995წ. 24 აგვისტო, მუხლი 24, პ4.

²⁵ ი. ხ. <http://www.freedominfo.org/countries/index.htm>.

²⁶ საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, 1999წ. 25 ივნისი, თავი III, მუხლი 37.

²⁷ ს.ზ.ა.ქ. მუხლი 3.

“ინფორმაციის მიღება, მოპოვება და გავრცელება
აკისრებს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას,
უზრუნველყოს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა.”²⁸

საინტერესოა და საამაყოც ამის შემდეგ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე რესუდან ტაბატაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ: “ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი იცავს სხვათა იდეების მოპოვებას, დამუშავებასა და შემდგომ გადაცემას. . . საქართველოს კონსტიტუცია ინფორმაციის თავისუფლების უზრუნველყოფის მეტ გარანტიას იძლევა და სახელმწიფოს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ ვალდებულებას, ხელი არ შეუშალოს პიროვნებას ინფორმაციის მიღებაში, არამედ პოზიტიურ ვალდებულებას – გასცეს მის ხელთ არსებული ინფორმაცია. საქართველოს კონსტიტუცია მხოლოდ იმ შემთხვევაში ზღუდავს აღნიშნულ უფლებას, თუ მოთხოვნილი ინფორმაცია შეიცავს სახელმწიფო პროფესიულ და კომერციულ საიდუმლოებას.”²⁹

თუ დავეყრდნობით მოსამართლის ამ განაცხადს, გამოდის, რომ საქართველოში ინფორმაციის თავისუფლება ფუნდამენტური უფლება ყოფილა, თუკი ევროკონვენციაზე მეტ გარანტიებს სთავაზობს ქართველებს ეროვნული კანონმდებლობა და თუ სახელმწიფოს მართლა პოზიტიური ვალდებულება ეკისრება.

მისასალმებელი იქნებოდა, თუ ხელისუფლება საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან ინფორმაციას რეალურადაც ინდივიდუალური მოთხოვნის გარეშე გამოაქვეყნებდა, ანუ განახორციელებდა თავის პოზიტიურ ვალდებულებას, როგორც ეს ზემოთ მოყვანილ გადაწყვეტილებაშია აღიარებული. მაგრამ პრაქტიკაში ეს ნაკლებად ხდება. ამ შემთხვევაში, სახელმწიფო დიდ წინააღმდეგობას წააწყდებოდა, რადგან “საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანი” ზოგადი ცნებაა და საქართველოში ხალხისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ ცნობად ის უფრო მიჩნეული, რომ ინფორმაცია მიაწოდონ მოსახლეობას, თუ რა რიცხვში რომელი შადრევნის შენება დამთავრდება ან რამდენი კორპუსი გაფერადდა თვეში, ვიდრე ის, თუ რა ხარჯები გაიწევა თბილისის დეკორატიულ მშენებლობაში.

ხალხს აქვს უფლება, მიიღოს ინფორმაცია, თუ რა მასშტაბით იხარჯება მათივე ჯიბიდან წასული გადასახადები და რაში ხმარდება ქვეყანას და თავად მოსახლეობას.

მთავრობის გამჭვირვალობა – დემოკრატიის მაჩვენებელი – სწორედ ამ უფლების უზრუნველყოფაში გამოიხატება და არა მხოლოდ აბსტრაქტულ და ხმამაღალ განცხადებებში. თუ ინფორმაციის თავისუფლება, როგორც ადამიანის ფუნდამენტური უფლება, არ იქნება განხორციელებული სათანადოდ, მთავრობა გამჭვირვალე კი არ იქნება, არამედ რკინის კედელივით აღიმართება უსამართლობის და საიდუმლოების სადარაჯოზე.

საზოგადოების ინტერესი

ინფორმაციის თავისუფლება საკუთარ თავში ხელისუფლების მაკონტროლებელ უმნიშვნელოვანეს ბერკეტს მოიცავს — როგორიცაა საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა.

²⁸ Report of the Special Rapporteur, 28 January 1998, *Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*, UN Doc. E/CN.4/1998/40, para. 14.

²⁹ რესუდან ტაბატაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ. საკონსტიტუციო სასამართლოს მე-2 კოდეგის 2006 წლის 14 ივნისის №2/3/364 გადაწყვეტილება, გვ. 8.

სწორედ ინფორმაციის გამოთხოვნის შედეგად აკონტროლებს ხალხი თავის არჩეულ ხელისუფლებას. სახელმწიფო მესვეურთა მიერ ინფორმაციის გაცემის დაყოვნება თუნდაც ეს ტექნიკური მიზეზებით იყოს გამოწვეული საზოგადოებაში ეჭვს ბადებს, რომ რომელიმე ორგანოს საქმიანობა გასაიდუმლოებულია და არყევს მის რეპუტაციას.

ადამიანი უფლებამოსილია, გააკონტროლოს ხელისუფლება. “საქართველოში ხელისუფლების წყარო არის ხალხი” – აღიარებულია კონსტიტუციაში. თუმცა, ხალხი ვერ იქნება ხელისუფლების წყარო, თუ მათ დახმული აქვთ ინფორმაციის საშუალებაა — ინფორმაციის საშუალება კი კვლავ ხელისუფლებაა და თუ ის ინფორმაციას სათანადოდ არ გასცემს, მაშინ ინფორმაციულ ვაკუუმში მყოფი საზოგადოების უფლებათა დარღვევა გაადვილდება და უდიდეს მასშტაბებს მოიცავს.

საზოგადოების დიდი ნაწილი ინფორმაციის მიღებაში წარმოიდგენს, ძირითადად, მოწოდებული ინფორმაციის მიღებას – იქნება ეს პრესის, ტელევიზიის თუ რაიმე სხვა საშუალებით. მათ არ იციან, რომ აქვთ უფლება, გამოითხოვონ საჯარო დაწესებულებებში დაცული ინფორმაცია. ადმინისტრაციული კოდექსის შესაბამისად (მუხლი 37. პ.5), ყველას აქვს უფლება, მოითხოვოს საჯარო ინფორმაცია, მაგრამ ბევრს ეს მხოლოდ იურისტების და უურნალისტების საქმიანობის სფეროდ მიაჩნია. რიგითი მოქალაქეები, როგორც წესი, არ იყენებენ კანონმდებლობის მიერ ბოძებულ ამ შთამბეჭდავ მექანიზმს.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით: “კონსტიტუციის 24-ე მუხლი განამტკიცებს ინფორმაციის თავისუფლად მიღების და გავრცელების უფლებას. . . ამ უფლების განხორციელება ძირითადად სუბიექტის აქტივობაზეა დამოკიდებული.”³⁰

თუმცა, რამდენად აქტიურობს საზოგადოება - ამის საილუსტრაციოდ, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის ოფიციალურ საიტზე განთავსებული გამოკითხვის სტატისტიკური მაჩვენებლებიც კმარა.³¹

მიგიმართავთ თუ არა საჯარო დაწესებულებებისთვის საჯარო ინფორმაციის მოსაპოვებლად?

დიახ, ერთხელ;	17.2%
იშვიათად;	16.6%
ხშირად;	23.3%
არასოდეს.	42.9%

³⁰ საკონსტიტუციო სასამართლოს მე-2 კოდექსის 2006 წლის 14 ივნისის №2/3/364 გადაწვეტილება, “საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და რესურსან ტაბატაძე პარლამენტის წინააღმდეგ.”

³¹ www.gyla.ge.

ამ საიტს ძირითადად იურისტები სტუმრობენ და რადგან მხოლოდ 23 პროცენტს მიუმართავს “ხშირად”, ეს იმაზე კი არ მეტყველებს, რომ ინფორმაციის გამოთხოვნის საჭიროება არ არსებობს, არამედ იმაზე, რომ საზოგადოება არ არის სათანადოდ ინფორმირებული საკუთარ უფლებებთან დაკავშირებით.

საინტერესოა, ასეთი გამოკითხვა მხოლოდ რიგით მოქალაქეებზე რომ ჩატარებინათ, მაშინ რა მაჩვენებელი იქნებოდა და აღნიშნულ კითხვაზე რამდენი გასცემდა პასუხს – “არასოდეს”.

მოვიშველიებ ციტატას აქტიდან – “საერთაშორისო მექანიზმები გამოხატვის თავისუფლების ხელშეწყობის შესახებ” – რომელშიც ცალსახადაა გაცხადებული, რომ:

“საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლება ფუნდამენტური უფლებაა, რაც სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შესაბამისი საკანონმდებლო რეგულირებით (მაგალითად, როგორიცაა “ინფორმაციის თავისუფლების აქტი”), რომელიც დამყარებული უნდა იყოს პრინციპზე, რომ ყველა სახის ინფორმაცია ხელმისაწვდომია, გარდა შეზღუდვების ვიწრო წრისა.”³²

რამდენად არის უზრუნველყოფილი ეს უფლება საქართველოში?

“საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველომ” ჩატარა გამოკითხვა უურნალისტებს შორის.³³ ინფორმაციის გამოთხოვნა ყველაზე ხშირად მათ უნდევთ. საყურადღებოა საქართველოში ახალი ხელისუფლების პირობებში დამყარებული მდგომარეობა ინფორმაციის თავისუფლების კუთხით. რამდენად შეესაბამება ფუნდამენტურობას მისი რეალიზაცია: მასმედიის წარმომადგენელთა 61% იღებს მოთხოვნილ ინფორმაციას; თუმცა, დიდ სირთულეებს აწყდებიან, როცა საქმე ეხება ამა თუ იმ სტრუქტურაში გამოვლენილ დარღვევას (46%); რთულია ინფორმაციის მიღება ფინანსურ საკითხებთან დაკავშირებითაც (30%).

2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ, გამოკითხვის შედეგების მიხედვით, ინფორმაციის თავისუფლებისადმი ხელისუფლების დამოკიდებულება უარესობისკენ შეიცვალა (50%), მდგომარეობა არ შეცვლილა 37%-ის განცხადებით და მხოლოდ 13% ფიქრობს, რომ მდგომარეობა გაუმჯობესდა.

გამოკითხვის შედეგებს თუ დავეყრდნობით, ჩვენს ქვეყანაში ინფორმაციის თავისუფლება უფრო სიმბოლურად არის უზრუნველყოფილი, ვიდრე რეალურად. თუ საკითხს საქართველოს მაგალითზე ლოკალურად განვიხილავთ, ინფორმაციის თავისუფლება არ არის, თუმცა, უნდა იყოს ფუნდამენტური უფლება. მეორე მხრივ, თუ გავითვალისწინებთ ჩვენს საკანონმდებლო ბაზას და გარანტიებს, რასაც ინფორმაციის თავისუფლების თავი, კონსტიტუცია და სხვა საკანონმდებლო აქტები უზრუნველყოფენ, ინფორმაციის თავისუფლება ფუნდამენტურ უფლებადაც შეიძლება მოვიხსენიოთ, თუმცა, ეს პირდაპირ არც ერთ ნორმაში განმტკიცებული არ არის.

ინფორმაციის თავისუფლება – გამოხატვის თავისუფლების შემადგენელი უფლება.
გამოხატვის თავისუფლება – ადამიანის ფუნდამენტური უფლება. ინფორმაციის თავისუფლება – ადამიანის ფუნდამენტური უფლება.

³² o.b. <http://www.cidh.org/Relatoria/showarticle.asp?artID=319&IID=1>.

³³ http://www.transparency.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=220&info_id=172 (გამოკითხვის შედეგების მიხედვით).

ამ ლოგიკით თუ ვიმსჯელებთ, ინფორმაციის თავისუფლება ფუნდამენტურ უფლებად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ, მეორე მხრივ, გამოხატვის თავისუფლების დანამატი უფლება ცალკე აღებული არც შეიძლება მიჩნეულ იყოს ფუნდამენტურად.

ჩემი აზრით, ინფორმაციის თავისუფლება სათანადო დონეზე იდგებოდა, რომ არა მისი შთანთქმა და ერთ მუხლში გაერთიანება გამოხატვის თავისუფლებასთან. ეს უამრავ პრობლემას წარმოშობს და, თავისთავად, აკნინებს კიდეც შემადგენელ უფლებას.

ადამიანის უფლებათა დაყოფა ან გარკვეული ნიშნით გაერთიანება ნიშანდობლივია. მაგალითად: ცალკე მოიხსენიებენ სოციალურ, პოლიტიკურ და სამოქალაქო უფლებებს, ასევე, უფლებები დაყოფილია თანასწორობის, თავისუფლების და მესამე თაობის უფლებებად.

რეგულირების ნიშნის მიხედვით დაჯგუფება, რა თქმა უნდა, უფრო აადვილებს უფლებათა კომენტირებას და საზოგადოებამდე მიწოდებას მაგრამ, ჩემი აზრით, უფლებათა შთანთქმა აკნინებს ინფორმაციის თავისუფლებას.

მაგალითად, კონსტიტუციის 24-ე მუხლი: “ყველა ადამიანს აქვს უფლება, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით.”

ამ მუხლის პირველ პუნქტში ორ საკმაოდ მნიშვნელოვან – ინფორმაციის თავისუფლების და აზრის გამოხატვის – უფლებას მხოლოდ ერთი გრამატიკული მძიმე ჰყოფს.

მუხლს გამოხატვის თავისუფლება ჰქვია და გასაგებია, რომ ადამიანი გამოხატავს აზრს, მაგრამ ინფორმაციას კი არ გამოხატავს, არამედ ავრცელებს, გასცემს და გამოითხოვს. აქ შეიძლება შევნიშნოთ, რომ გამოხატვაში სწორედ ინფორმაციის მიღება და გავრცელება იგულისხმება. ასეც რომ იყოს, ინფორმაციის თავისუფლება ხომ გამოთხოვნასაც გულისხმობს და ეს კი ნამდვილად აღარ ჯდება გამოხატვის მნიშვნელობის ფარგლებში. ინფორმაციის თავისუფლების ცალკე მუხლში გამოყოფა უფრო გამოკვეთავდა მის მნიშვნელობას.

ევროკავშირის ფუნდამენტურ უფლებათა ქარტიაში მე-11 მუხლი ეთმობა უკვე არა მარტო გამოხატვის თავისუფლებას, არამედ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებას.³⁴ ფუნდამენტურ უფლებათა ქარტიაში ინფორმაციის თავისუფლების განთავსება უკვე ისედაც მეტყველებს მის ფუნდამენტურობაზე. ამასთანავე, აღნიშნულ ქარტიაში მუხლს, რომელშიც აღიარებულია ინფორმაციის თავისუფლება, ენოდება “გამოხატვის და ინფორმაციის თავისუფლება” და არა – “გამოხატვის თავისუფლება,” როგორც მის მონინავე ქარტიებსა და დეკლარაციებში. მართალია, იგი არ არის სავალდებულო ძალის მქონე, მაგრამ საკმაოდ წინ გადადგმული ნაბიჯია მსოფლიოში ინფორმაციის ფუნდამენტურ უფლებად აღიარებასა და საყოველთაოდ დამკვიდრებასთან დაკავშირებით.

რაც შეეხება სასამართლო გადაწყვეტილებებს ამ უფლების ფუნდამენტურად მოხსენიებასთან დაკავშირებით, ამის მოძიება საკმაოდ რთულია სასამართლო პრაქტიკის სიმწირის გამო.

თუმცა, თვალსაჩინოებისთვის, წარმოგიდგენთ ევროპის რამდენიმე ქვეყნის უმაღლეს სასამართლოთა გადაწყვეტილებებს:

³⁴ Draft Charter Of Fundamental Rights Of The European Union, Brussels, 28 April, 2000, article 11.

ბულგარეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ (04-06-1996) თავის გადაწყვეტილებაში მიუთითა: “ინფორმაციის გავრცელების და მოპოვების თავისუფლება ადამიანის ფუნდამენტური უფლება... კონსტიტუცია უზრუნველყოფს, რომ მოქალაქეებს ხელი მიუწვდებოდეთ სახელმწიფო ორგანოებისაგან ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე, რომლის მიმართ მათ კანონიერი ინტერესი გააჩნიათ.”³⁵

ლიტვის საკონსტიტუციო სასამართლო (23-10-2002): “ინფორმაციის მოპოვების მოძიების და გავრცელების თავისუფლება სამოქალაქო საზოგადოების და კანონმორჩილი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნდამენტია.”³⁶

ესპანეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი პალატა (30-06-1998): “ინფორმაციის თავისუფლებასთან დაკავშირებულ უფლებასა და ღირსების და პატივისცემის უფლებას შორის კონფლიქტის შემთხვევაში, პრევალირებს ინფორმაციის თავისუფლება, თუკი შესაბამისი ინფორმაცია ზუსტია და საზოგადოებრივ ინტერესებს ეხება.”³⁷

ადამიანის უფლებათა ინტერ-ამერიკული კომისიის მიერ მიღებული გამოხატვის თავისუფლების პრინციპთა დეკლარაციის მე-4 მუხლში აღიარებულია, რომ: “საჯარო ინფორმაციის თავისუფლება ფუნდამენტური უფლებაა ყველა ინდივიდისათვის..”³⁸

ეს გადაწყვეტილებები ილუსტრაციაა ინფორმაციის თავისუფლების ფუნდამენტურად აღიარების საჭიროებისა.

აღნიშნულ საკითხზე უახლესი სასამართლო პრეცედენტი ინტერ-ამერიკულმა სასამართლომ შექმნა საქმეში **კლაუდ რეიესი და სხვები ჩილეს ნინაალმდეგ**.³⁹ საქმე ეხებოდა ჯერ კიდევ 1998 წელს გარემოსდამცველი სამი აქტივისტის მიერ საჯარო ინფორმაციის გამოთხვნას, რომლის მიღებასაც 2006 წლამდე ვერ მიაღწიეს. გადაწყვეტილება მოსარჩევეთა სასარგებლოდ იქნა გამოტანილი და ჩილეს სახელმწიფოს ბრალი დაედო ამერიკის ადამიანის უფლებათა კონვენციის ინფორმაციის და გამოხატვის თავისუფლების მუხლის დარღვევაში.⁴⁰ ჩილეს დაეკისრა ინფორმაციის დროული გაცემა ან დასაბუთებული გადაწყვეტილების გამოტანა ინფორმაციის არგაცემის განსამარტად. ხელისუფლებას ასევე დაევალა, გაეტარებინა სათანადო ღონისძიებები, რათა სამომავლოდ აღკვეთილიყო აღნიშნული უფლების დარღვევის ფაქტები.

სასამართლომ ცალსახად აღნიშნა, რომ ინფორმაციის თავისუფლება არის ადამიანის პირადი სოციალური და სამოქალაქო ფუნდამენტური უფლება, კრიტიკული კომპონენტი დემოკრატიისკენ სწრაფვისთვის.⁴¹

რა თქმა უნდა, აღნიშნულ სასამართლო გადაწყვეტილებას საერთაშორისო დონეზე დიდი გამოხმაურება მოჰყვებოდა. ამის დასამოწმებლად, მოვიშველიებ გავლენიანი ინფორმაციის თავისუფლების დამცველი საერთაშორისო ორგანიზაცია “Access Info Europe”-ის აღმასრულებელი დირექტორის სიტყვებს: “ეს გადაწყვეტილება ფასდაუდებელი იქნება

³⁵ ვეროპის ქვეყნების საკონსტიტუციო სასამართლოების გადაწყვეტილებები ადამიანის ძირითად უფლებებთან და თავისუფლებებთან დაკავშირებით, თბ. 2004. გვ. 226.

³⁶ იქვე: გვ. 217.

³⁷ იქვე: გვ. 226.

³⁸ ი. მ. <http://www.cidh.oas.org/Basicos/principles.html>.

³⁹ Claude Reyes and others vs Chile, September 19, 2006s serie C No151.

⁴⁰ American Convention on Human rights, San Jose, Costa Rica, 22 November 1969.

⁴¹ <http://www.freedominfo.org/news/20061012.htm>.

აქტივისტებისთვის, რომლებსაც ხელისუფლებისგან ინფორმაცია ესაჭიროებათ სხვა უფლებების და გარემოს დასაცავად და კორუფციასთან ბრძოლისათვის.”⁴²

და მეტიც...

სტრასბურგი, 15 ნოემბერი 2006წ: სამი წამყვანი ინფორმაციის თავისუფლების დამცავი ორგანიზაცია მოუწოდებს ევროპის საბჭოს, რომ გააფართოოს მისი სამომავლო აქტი “საჯარო ინფორმაციის თავისუფლებაზე” და შექმნას ზოგადად “ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის” აქტი.⁴³

ეს სამი ორგანიზაცია⁴⁴ ეყრდნობა კვლევას, რომლის მიხედვით, ევროპის საბჭოს ქვეყნების უმრავლესობა აღიარებს ადამიანის უფლებას – ხელი მიუწვდებოდეს ყველა საჯარო პირის მიერ დაცულ ნებისმიერი სახის ინფორმაციაზე და არა მხოლოდ ოფიციალურ დოკუმენტებზე.

ზემოთ ჩამოთვლილი ინფორმაციის გაცნობა ნათელს ჰქონის იმას, რომ ინფორმაციის თავისუფლება ნამდვილად უნდა იყოს ფუნდამენტური უფლება და უკანასკნელ პერიოდში უფრო იკვეთება მისი საჭიროება.

ინფორმაციის თავისუფლება ხომ დემოკრატიის ქვაკუთხედია. დემოკრატიისა, რომლისკენაც ასე თავდაუზოგავად ისწრაფვიან ქვეყნები, მათ შორის, საქართველოც.

ინფორმაციის თავისუფლება არა მარტო სათანადოდ კომპეტენტურ პირებს, არამედ რიგით მოქალაქეებსაც გზას უხსნის, აკონტროლონ მათ მიერ არჩეული ქვეყნის მესვეურთა საქმიანობა. ინფორმაციის გაცემა საწინდარია ფუნდამენტური უფლების არსებობისა – უფლების, რომ – იცოდე.

ინფორმაციის თავისუფლება და გამოხატვის თავისუფლება – ორივე ფუნდამენტური უფლებაა მიუხედავად იმისა, ინფორმაციის თავისუფლება გამოხატვის თავისუფლების შემადგენელი ნაწილია თუ არა. ის ფაქტი, რომ გამოხატვის თავისუფლების მუხლშია გაერთიანებული ინფორმაციის თავისუფლება, ამ უკანასკნელის ფუნდამენტურობაზე უფრო მეტყველებს... და საერთოდ, რა უნდა გამოხატოს ადამიანმა, თუ მას ინფორმაცია არ ექნება? — აზრი? აზრი, რომელიც ყოველგვარ ინფორმაციას იქნება მოკლებული?

ინფორმაციის თავისუფლების დაცვით რეალიზდება გამოხატვის თავისუფლება.

ინფორმაციის თავისუფლება ვერ იქნება აბსოლუტური უფლება, რადგან, თავად ადამიანის ინტერესებიდან გამომდინარე, უნდა ექვემდებარებოდეს გარკვეულ შეზღუდვებს. მაგრამ ინფორმაციის თავისუფლება ყოველგვარი დებატის გარეშე უნდა იმსახურებდეს, იყოს ადამიანის ფუნდამენტური უფლება.

ჩემი შეხედულება და დასკვნა აღნიშნულ საკითხზე არის ამავე სტატიის სათაური კითხვის ნიშნის გარეშე — **ინფორმაციის თავისუფლება: ადამიანის ფუნდამენტური უფლება.**

⁴² იქავ.

⁴³ დაწვრილებით იხ. <http://www.access-info.org/>.

⁴⁴ ეს ორგანიზაციებია: Access Info Europe; Article 19; Open Society Justice Initiative .

ბიბლიოგრაფია:

ნორმატიული მასალა

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წ. 24 აგვისტო;
2. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული სამართლის კოდექსი, 1999წ, 25 ივნისი;
3. Universal declaration of Human rights, adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of December 1948;
4. The European Convention On Human Rights, Rome, 4 November 1950;
5. General Assembly Of The United Nations, Resolution 59(1), 14 December, 1946;
6. African Convention on Human and Peoples Rights, adopted at Nairobi, Kenya, 26 June 1981;
7. American Convencion On Human Rights, adopted at San José, Costa Rica, 22 November 1969;
8. საზოგადოების მონაწილეობისა და გარემოს დაცვის სფეროში მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია, დანია ქ. არუსი, 1998 წ. 25 ივნისი;
9. კონვენცია პერსონალური მონაცემების ავტომატური გაცემისაგან ინდივიდების დაცვის შესახებ, 1981 წლის 28 იანვარი (ETS No 108);
10. დეკლარაცია გამოხატვის და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ, 1982 წ. 29 აპრილი;
11. რეკომენდაცია საჯარო ხელისუფლების მფლობელობაში მყოფი ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შესახებ № R (81) 19;

სასამართლო გადაწყვეტილებები:

12. ევროპის ქვეყნების საკონსტიტუციო სასამართლოების გადაწყვეტილებები ადამიანის ძირითად უფლებებთან და თავისუფლებებთან დაკავშირებით, თბილისი 2004; გამოხატვის თავისუფლება, გვ. 190-230;
13. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის 2006 წლის 14 ივლისის №2/3/364 გადაწყვეტილება საქმეზე “საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია და მოქალაქე რუსულან ტაბატაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ”;
14. ”Claude Reyes and others vs Chile”, Inter American Court of Human Rights, September 19, 2006s serie C No151;

ვებ-საიტები:

16. www.cidh.org
17. www.cidh.oas.org
18. daccessdds.un.org
19. www.freedominfo.org
20. www.article19.org
21. www.gyla.ge
22. www.transparency.ge
23. www.foiadvocates.net
24. www.access-info.org

ინფორმაციის თავისუფლება - ადამიანის უფლებათა უფლება?

ლაშა მესხი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სოხუმის ფილიალის იურიდიული ფაკულტეტის
მე-3 კურსის სტუდენტი

II ადგილი

“მიეცით ხალხს შესაძლებლობა, იცოდეს
ფაქტები და ქვეყანა უსაფრთხო იქნება.”
აპრაამ ლინკოლნი

საზოგადოებრივი ურთიერთობის განვითარება-გაძლიერების, ასევე, საუკუნეთა მანძილზე ჩამოყალიბებული პრინციპებისა და ფუძემდებლური იდეების დაცვისაკენ არის მიმართული ნებისმიერი დემოკრატიული სახელმწიფოს საშინაო პოლიტიკა.

რომ არა ჯანსაღი საზოგადოებრივი ურთიერთობისა და მისი განმტკიცების მოთხოვნილება, არც იქნებოდა სახელმწიფოთა არსებობის აუცილებლობა, რადგანაც ქვეყნის უპირველესი ფუნქცია და მოვალეობა არის ის, რომ უზრუნველყოს საზოგადოების წევრის – ადამიანის ძირითადი და წარუვალი უფლებების დაცვა. ეს უფლებები ღვთით ბოძებულია და მისი წართმევა არც ადამიანს შეუძლია და არც სახელმწიფოს.

ნორმალური, ჯანსაღი საზოგადოებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბების ერთ-ერთი ფუძე და ბალავერი არის ინფორმაციის თავისუფლად ხელმისაწვდომობა. მას, როგორც ადამიანის განვითარების განმსაზღვრელს, უნდა იცავდეს არა მხოლოდ საზოგადოება, არამედ სახელმწიფოც. დღევანდელი გარემოებებიდან გამომდინარე, ინფორმაციის თავისუფლად ხელმისაწვდომობა არის ადამიანის განვითარების მთავარი საშუალება – ის შეუცვლელია და მუდმივი. რომ არა შესაძლებლობა, რომ პირმა თავისუფლად მიიღოს ინფორმაცია ამა თუ იმ სფეროში მომხდარი ცვლილებების შესახებ, უძნელესი იქნებოდა იმ საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბება-განვითარება, რითაც ადამიანი ჯობია დედამიწაზე არსებულ სხვა სულიერ არსებებს.

ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების მოთხოვნილება არც დღეს წარმოშობილა და არც გუშინ, ის ისეთივე უძველესია და მისი წარმოშობა ისეთივე ზებუნებრივი, როგორც თავად ადამიანი. “ბიბლიაში” მოთხოვნილი ამბავი, რასაც ადამის და ევას ედემის ბალიდან გამოძევება ჰქვია, არც მეტი, არც წაკლები, სწორედ ინფორმაციის თავისუფლებას ეფუძნება. უფალმა მათ თავისუფლად მიაწოდა ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რას მოუტანდათ აკრძალული ხის ნაყოფის შეჭმა, ე.ი. სიკეთემ მათ მისცა არჩევანი, მისცა ცნობა არჩევანის შესახებ და უფლებითაც დააჯილდოვა, ინფორმაციის თავისუფლად მიღების საფუძველზე

გაეკეთებინათ არჩევანი. ბოროტებამ კი არც ინფორმაცია მიაწოდა და მათ არჩევანშიც ჩაერია. ამის შედეგი კი ყველამ ვიცით.

დღევანდელ მსოფლიოში არის მოთხოვნილება ზემოთ აღნიშნული უფლების დაცვისა, რის საშუალებადაც გვევლინება საერთაშორისო დეკლარაციები და შეთანხმებები. ეროვნული კანონმდებლებიც ცდილობენ, შექმნან საკანონმდებლო ბაზა ინფორმაციის თავისუფლების უფლების დასაცავად.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ “ინფორმაციის თავისუფლების”, როგორც ცნების შინაარსზე და შემადგენელ ნაწილებზე.

ინფორმაციის თავისუფლება, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს ინფორმაციის მიკუთვნებას საიდუმლო ან თავისუფალი კატეგორიისადმი, ანუ უნდა გაირკვეს, ესა თუ ის ინფორმაცია რომელ კატეგორიას ეკუთვნის – თავისუფალს თუ საიდუმლოს.

საქართველოს კანონმდებლობაში (ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი) საუბარია საიდუმლო ინფორმაციის ოთხ ჯგუფზე. ესენია – პირადი (ზ.ა.კ.-ის 27-ე მუხლი), კომერციული (ზ.ა.კ.-ის 27-ე მუხლი), პროფესიული (ზ.ა.კ.-ის 27-ე მუხლი) და სახელმწიფო (ზ.ა.კ.-ის 27-ე მუხლი). საერთაშორისო აქტებში საუბარი არ არის საიდუმლო ინფორმაციისადმი მოპყრობის თავისებურებებზე, თუმცა, ადამიანის უფლებების დაცვის ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებში ხაზგასმულია, რომ ინფორმაციის “საიდუმლოების კრიტერიუმები პერიოდულად უნდა იქნეს გადასინჯული” (Obzerver and Guardian v. the United Kingdom. 1991).

რაც შეეხება თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების გარანტირებულობას, მასზე საუბარია მრავალ საერთაშორისო აქტში. სწორედ თავისუფალი ინფორმაციის მიღება-გავრცელებაზეა საუბარი საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლში. ე.ი. როცა საერთაშორისო ან ეროვნულ აქტებში საუბარია ინფორმაციის თავისუფლების, როგორც ადამიანის წარუვალი უფლების დაცვაზე, ნაგულისხმებია თავისუფალი ინფორმაცია და მისი თავისუფლად მიღება-გავრცელება.

ინფორმაციის თავისუფლად გავრცელების შეზღუდვის საფუძვლებზე საუბრისას, საერთაშორისო აქტები ერთ-ერთ მიზეზად “საიდუმლო ინფორმაციის გავრცელების თავიდან აცილებას” ასახელებს (ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია, მე-10 მუხლი). ე.ი. საერთაშორისო აქტებში საუბარია იმ ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლებაზე, მისი დაცვისა და განხორციელების სამუალებებზე, რომლებიც, ეროვნული კანონმდებლობით, საიდუმლოდ არ არის მიჩნეული. ინფორმაციის სახეობის განსაზღვრა ქართული კანონმდებლობით შეგვიძლია მოვახდინოთ გამორიცხვის მეთოდით, ის ინფორმაცია, რომელიც არ წარმოადგენს პირად, კომერციულ, პროფესიულ ან სახელმწიფო საიდუმლოებას, ექვემდებარება თავისუფლად მიღება-გავრცელების წესს. შესაბამისად, როდესაც საუბარია ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვაზე, მის წესსა და საფუძვლებზე, იგულისხმება არა ყველა, არამედ ის ინფორმაცია, რომელიც, ეროვნული კანონმდებლობით, საიდუმლოდ არ არის მიჩნეული. ევროპული სასამართლო გადაწყვეტილებები თანდათან საზღვრავენ ინფორმაციათა იმ შინაარსს, რომელიც ინფორმაციას თავისუფლების სტატუსს ანიჭებს. ყველაფერი ეს ხდება მისი დადგენის საშუალებით, თუ რამდენად შეიცავს ინფორმაცია იმ შინაარსს, რაც მისი გავრცელების შეზღუდვის საფუძველი ხდება.

ზემოთ აღნიშნული განსაზღვრებებიდან ნათლად ჩანს ინფორმაციის თავისუფლების დაცვისთვის განსაზღვრული ნაბიჯების თანმიმდევრობა. ადამიანის პერსონალური უფლება, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, იწყება იქიდან, საიდანაც გარკვეულია ინფორმაციის სტატუსი, კუთვნილება ინფორმაციის რომელიმე სახეობისადმი.

შესაბამისად, როდესაც საუბარი ეხება ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელებას, რაც გამოხატვის თავისუფლებასაც გულისხმობს, სასურველია გავარკვიოთ, თუ რა ნიშნით ხდება ინფორმაციის მიუთვნება საიდუმლო ან თავისუფალი კატეგორიისადმი, ასევე, რა მსგავსება-განსხვავებებია თავისუფლად ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების შეზღუდვის საფუძვლებსა და წესებში საქართველოს კანონმდებლობასა და საერთაშორისო აქტებს შორის და ბოლოს, რამდენად განხორციელებადია ქაღალდზე არსებული ნორმები სასამართლოში დავების გადაწყვეტისას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საერთაშორისო აქტები სახელმწიფოებს აძლევენ საშუალებას, თვითონ განსაზღვრონ ინფორმაციის საიდუმლოდ მიჩნევის საფუძვლები. შესაბამისად, ქართულ კანონმდებლობაში მოცემულია საიდუმლო ინფორმაციის ოთხი ჯგუფი.

- 1) პირადი საიდუმლოება – პირადი ფასეულობის მქონე ინფორმაცია, რომლის საიდუმლოობის დაცვასაც მოითხოვს კანონი, აგრეთვე, ყველა ის ინფორმაცია და გარემოება, რომელთან დაკავშირებითაც, ადამიანს აქვს კერძო ცხოვრების ხელშეუხებლობის გონივრული მოლოდინი (საქართველოს კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, მუხ. 1. პუნქ. “ნ”).
- 2) კომერციული საიდუმლოება – ინფორმაცია კომერციული ფასეულობის მქონე გეგმის, ფორმულის, პროცესის, საშუალების თაობაზე ან ნებისმიერი სხვა ინფორმაცია, რომელიც გამოიყენება საქონლის საწარმოებლად, მოსამზადებლად, გადასამუშავებლად ან მომსახურების გასაწევად ან/და რომელიც წარმოადგენს სიახლეს ან ტექნიკური შემოქმედების მნიშვნელოვან შედეგს, აგრეთვე, სხვა ინფორმაცია, რომლის გამუღავნებამაც შესაძლებელია ზიანი მიაყენოს პირის კონკურენტუნარიანობას (ზ.ა.კ. მუხ. 27, პუნქ. 1).
- 3) პროფესიული საიდუმლოება – აღსარების საიდუმლოება. პარლამენტის წევრის, ექიმის, უურნალისტის, უფლებადამცველის, დამცველის პროფესიულ საქმიანობასთან დაკავშირებით, მათთვის განდობილი ინფორმაცია, აგრეთვე, პროფესიული ფასეულობის მქონე ინფორმაცია, რომელიც პირისთვის ცნობილი გახდა კონფიდენციალურობის დაცვის პირობით, მის მიერ პროფესიული მოვალეობის შესრულებასთან დაკავშირებით და რომლის გამუღავნებამ შეიძლება ზიანი მიაყენოს პირის პროფესიულ რეპუტაციის (საქართველოს კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, მუხ. 1. პუნქ. “ო”).
- 4) სახელმწიფო საიდუმლოება – ინფორმაციის სახეობა, რომელიც მოიცავს სახელმწიფოებრივი საიდუმლოების შემცველ ცნობებს თავდაცვის, ეკონომიკის საგარეო ურთიერთობების, დაზვერვის, სახელმწიფო უშიშროების და მართლწერიგის დაცვის სფეროში, რომელთა გამუღავნებას ან დაკარგვას შეუძლია ზიანი მიაყენოს საქართველოს სუვერენიტეტს, კონსტიტუციურ წყობილებას, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტერესებს (საქართველოს კანონი სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ, მუხ. 1, პუნქ. 1).

ინფორმაცია საიდუმლოების სტატუსისადმი დაქვემდებარებისთვის უნდა აკმაყოფილებდეს საიდუმლოების რომელიმე კატეგორიისადმი საჭირო მოთხოვნებს, რომლებიც კანონმდებელმა ზუსტად განსაზღვრა.

რაც შეეხება თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლებას, მისი ალსრულების უზრუნველყოფის უპირველესი სამუალებაა საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი: “ყოველ ადამიანს აქვს უფლება, თავისუფლად მიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვაგვარი საშუალებით.“ ინფორმაციის მიღება-გავრცელების უფლების დაცვის უპირველესი საშუალება, საერთაშორისო აქტებში არის ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, კერძოდ, მისი მე-19 მუხლი: “ყოველი ადამიანი სარგებლობს აზრის და გამოხატვის თავისუფლებით, ეს უფლება მოიცავს თავისუფლებას, დაუბრკოლებლად მისდევდეს თავის მრწამსს და მოიძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები ნებისმიერი საშუალებით, სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად.“ ინფორმაციის მიღება-გავრცელების ზემოთ ჩამოთვლილი საშუალებებისა და ფორმების გვერდით იგულისხმება ისეთი საშუალებებიც, როგორიცაა პრესა, ტელევიზია, კინო, ნახატი, მუსიკა და ა.შ. გავრცელების საშუალებათა ნაირსახეობა დამოკიდებულია საზოგადოების ინტელექტუალურ და ტექნიკურ საშუალებებზე. სწორედ ამიტომ, ყურადღება ექცევა ინტელექტუალური და ტექნიკური საშუალებების შექმნა-ჩამოყალიბება-ფუნქციონირების პროცესში ჩაურევლობასაც, თუმცა, ეს “არ უშლის ხელს სახელმწიფოებს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ ნაწარმოებთა ლიცენზირება“ (ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია მე-10 მუხლი. ნაწ.1). მაგრამ ლიცენზირება წმინდა ტექნიკური ხასიათისაა და თუ არ სრულდება წინასწარ ცნობილი სტანდარტები, მაშინ არც ლიცენზია გაიცემა. რაც შეეხება ინტელექტუალურ განვითარებაში ჩარევას და ცენზურას, აკრძალულია საქართველოს კონსტიტუციის 23-ე მუხლის მე-2 პუნქტით და იწვევს სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების კონსტიტუციური უფლების განხორციელების უპირველესი საშუალება, დღევანდელი საზოგადოებრივი განვითარებიდან გამომდინარე, არის მედია, რაც აერთიანებს სატელევიზიო, საგაზეთო, რადიომაუწყებლობისა და ელექტრომედიის უურნალისტებს. შესაბამისად, ყურადღებას იპყრობს მათი თავისუფლების საზღვრების თუ უსაზღვროობის დაცვის საერთაშორისო და ეროვნული გარანტიები.

წარმოადგენს რა მედია უმთავრეს საშუალებას თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად გავრცელებისას, უდიდესი ყურადღება ექცევა თავად მედიის დამოუკიდებლობას. საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტები კრძალავენ მედიის მონოპოლიზაციას და მის საქმიანობაში ცენზურას, ჩარევას. საქართველოს კანონი “სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ კი, “ცენზურის დაუშვებლობას, მედიის სარედაქციო დამოუკიდებლობასა და პლურალიზმს, უურნალისტის უფლებას, დაიცვას ინფორმაციის წყაროს საიდუმლოება და საკუთარი სინდისის შესაბამისად მიიღოს სარედაქციო გადაწყვეტილებები“, გამოხატვის თავისუფლების შემადგენელ ნაწილად თვლის (საქართველოს კანონი სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, მუხ.3, პუნქ.2, ქვეუნქ. “დ“).

თუ ინფორმაციის თავისუფლად გავრცელება, საქართველოს კანონმდებლობით, მედიის უფლებას წარმოადგენს, ადამიანის უფლებების დაცვის ევროპულმა სასამართლომ (ევროპული სასამართლო) მიუთითა “პრესის ვალდებულებაზე, გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე” და დაამატა, “რომ საზოგადოების უფლებას, მიღლოს ამგვარი ინფორმაცია, შეესაბამება პრესის ვალდებულება, გაავრცელოს ამგვარი ინფორმაცია” (Obzerver and Guardian v. the United Kingdom. 1991).

ქართული კანონმდებლობა მედიას აყენებს არჩევანის წინაშე, გაავრცელოს თუ არა მისათვის ცნობილი ინფორმაცია. ევროპული პრეცედენტი კი ავალდებულებს მას, რადგან უფლების განხორციელება-არგანხორციელებაზე შეიძლება იმოქმედოს სუბიექტურმა გარემოებებმა, ვიღაცისადმი სიმპათიამ, ვინმესადმი უნდობლობამ და ა.შ. ვალდებულებისას კი, იგი იძულებულია გაავრცელოს ინფორმაცია თავისუფლად და სრულად.

პრესის თავისუფლებას უკვე განსაზღვრავენ, არა როგორც, უბრალოდ, პოლიტიკური თუ სხვაგვარი ცენზურის არარსებობას, არამედ მისაღწევი მიზნის გაცხადებას; დაკმაყოფილდეს თითოეული მოქალაქის უფლება, იყოს კარგად ინფორმირებული. შესაბამისად, თუ თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება მოქალაქის უფლებაა, თანაც აპსოლუტური, ვიღაცის ვალდებულებაა, მათ მიაწოდოს ეს ინფორმაცია, ე.ი. მედია პასუხისმგებელია მოქალაქეთა ინფორმირებულობაზე.⁴⁵

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ 1982 წლის 29 აპრილს მიღებული დეკლარაცია “გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ” ევროპის სახელმწიფოების ერთ-ერთ მთავარ მიზნად “საინფორმაციო პროცესზე, მედიით გავრცელებული ინფორმაციის შინაარსზე ან ინფორმაციის გავრცელებასა და გადაცემაზე რაიმე ცენზურის ან თვითნებური კონტროლის არარსებობას” აცხადებს.

ევროპული სასამართლო უფრო შორს მიდის და აცხადებს, რომ “უურნალისტის უფლება, ასევე, მოიცავს მოვლენების რამდენადმე გაზიადებულად ან თუნდაც პროვოკაციულად ასახვას” (Dalban v. Romania 1999).

მიუხედავად მედიის, ერთი შეხედვით, უსაზღვრო უფლებებისა, არის საზღვარი, რომლის იქით გადასვლა მედიას ეკრძალება. ევროსაბჭოს კომიტეტის დეკლარაციაში “**მედიაში პოლიტიკური დებატებისა და თავისუფლების შესახებ**” (მიღებული 2004 წლის 12 თებერვალს) საუბარია მედიის მხრიდან დარღვევების საწინააღმდეგო დაცვის სამართლებრივ საშუალებებზე. “დაუშვებელია თავისუფლების აღკვეთის გამოყენება მედიის მხრიდან შეურაცხოფისა და ცილისწამებისთვის, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მისი გამოყენება განსაკუთრებულ აუცილებლობას წარმოადგენს და ადეკვატურია სხვათა რეპუტაციისა და უფლებების დარღვევისა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ცილისმწამებლური თუ შეურაცხმყოფელი განცხადებების გზით, მათ შორის, “სიძულვილის გამომხატველი” გამონათქვამებით, ირღვევა სხვათა ფუნდამენტური უფლებები.”

ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების დაცვისა და აღსრულების საშუალება – მედია არის, როგორც საერთაშორისო, ისე ეროვნული კანონმდებლობის დაცვის ობიექტი. თავად ინფორმაციის მიღებისას წარმოშობილი საზოგადოებრივი თუ პიროვნული

⁴⁵ ქლოდ-ჟან ბერტნარი – “მედიაჟორკა და ანგარიშვალდებულების სისტემები.” გვ.47. თავისუფლების ინსტიტუტი. 2004 წ. მთარგმნელი: მანანა გიგაური.

შეხედულებები ან განწყობები ხშირად არის დამოკიდებული ინფორმაციის მიწოდების ხერხსა და საშუალებებზე, მედიის მიერ გამოყენებულ გზებზე. თუმცა, “პრესის ამოცანაა ინფორმაციის გავრცელება, რომლის ინტერპრეტაცია ძირითადად მკითხველზეა დამოკიდებული” (Lingens v. Austria, 1986).

თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების განხორციელებისას, საინტერესოა ის საფუძვლები, რომლებიც ამ უფლების განხორციელების შეზღუდვას იწვევს.

საქართველოს კანონმდებლობამ გაითვალისწინა ევროპული სასამართლოს განმარტება Malouen v. the United Kingdom საქმის გადაწყვეტისას, სადაც სასამართლომ აღნიშნა: “კანონით გათვალისწინებული” ნიშნავს, რომ შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში უნდა იყოს სამართლებრივად ცხადი ნორმა, რომელიც სახელისუფლებო ორგანოების მიერ თვითნებური ჩარევისგან იურიდიული დაცვის საშუალებას იძლევა“ და დაანესა, რომ სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შემზღუდველი კანონი უნდა იყოს ნათელი და განჭვრეტადი, ვინაზღაურ მიმართული და შეზღუდვით დაცული სიკეთე უნდა აღემატებოდეს შეზღუდვით მიყენებულ ზიანს. იქვე ნათქვამია, რომ “ამ კანონით აღიარებული და დაცული უფლებების შემზღუდველი კანონი უნდა იყოს:

1. პირდაპირ მიმართული ლეგიტიმური მიზნის განხორციელებისკენ;
2. კრიტიკულად აუცილებელი დემოკრატიული საზოგადოების არსებობისთვის;
3. არადისკრიმინაციული;
4. პროპორციულად შემზღუდველი (საქართველოს კანონი “სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ”, მუხ.8. პუნქტი 2.)

“ნათელი და განჭვრეტადი კანონი” განმარტებულია, როგორც “ჯეროვანი სიზუსტით ფორმულირებული ნორმა, რომელიც არ შეიცავს ზოგად, ორაზროვან და ბუნდოვან ჩამონათვალს და პირს აძლევს საშუალებას, დაარევულიროს საკუთარი ქმედება, აგრეთვე, წინასწარ, ცხადად განსაზღვროს მისი სამართლებრივი შედეგი” (საქართველოს კანონი “სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ” მუხ.1; პუნქტი “პ”). მიუხედავად საკმაოდ ნათელი განმარტებისა, ჩნდება კითხვა, რამდენად არაორაზროვანი და ნათელია “შეზღუდვის პროპორციულობის” კანონისმიერი განმარტება. მასში მოცემულია ისეთი ცხებები, რომლებიც შეფასებითი ხასიათისაა და მათი აღქმა დამოკიდებული არ არის ფაქტობრივ გარემოებებზე.

“მიზნის მიღწევის ყველაზე ეფექტიანი და ნაკლებად შემზღუდველი საშუალება“ სრულებით არ აკმაყოფილებს არა მარტო საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნას “სამართლებრივად ცხადი ნორმის“ არსებობის შესახებ, არამედ ქართული კანონმდებლობის მოთხოვნას “ნათელი და განჭვრეტადი კანონის“ არსებობაზე. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებას Lingens v. Austria (1986) საქმეზე, სადაც ნათქვამია, რომ “ფაქტებსა და შეფასებით მსჯელობებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება უნდა იყოს. ფაქტების არსებობა შეიძლება დემონსტრირებულ იქნეს. შეფასებითი მსჯელობა კი არ ექვემდებარება მტკიცებას.“ შესაბამისად, ვიღაცის მიერ შეფასებული “ყველაზე ეფექტიანი და საუკეთესო საშუალების“ მტკიცება, რომ ის ასეთია, არ არის საფუძველი, ზუსტად განსაზღვრულ ნორმად ჩაითვალოს და შეიზღუდოს ინფორმაციის თავისუფლება.

საერთაშორისო პაქტი “სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ” ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების შეზღუდვის საფუძვლად კანონით დადგენილ და სხვა პირთა უფლებების და რეპუტაციის, სახელმწიფო უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვის მიზანს აცხადებს (მუხლი 19). მე-20 მუხლი კი, ავალდებულებს პაქტის ხელმომწერ ქვეყნებს, ჩაერიონ გამოხატვის და, შესაბამისად, ინფორმაციის თავისუფლებაში, თუ მიმდინარეობს ომის პროპაგანდა და სიძულვილის გაღვივება საზოგადოებაში, მის წევრებს ან საზოგადოებებს შორის.

ევროპული კონვენცია “ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის შესახებ” ამ უფლების შეზღუდვის საფუძვლების უფრო მეტ დაზუსტებას ახდენს და აცხადებს, რომ ინფორმაციის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი უნდა იყოს:

1. კანონით დადგენილი;
2. ეროვნული უშიშროების დაცვა;
3. ტერიტორიული მთლიანობის დაცვა;
4. საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა;
5. უნესრიგობის ან დანაშაულის თავიდან აცილება;
6. ჯანმრთელობის ან ზნეობრივი უსაფრთხოების დაცვა;
7. საიდუმლო ინფორმაციის გამუდავნების თავიდან აცილება;
8. სასამართლო ხელისუფლების, ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნება (მუხ.10, ნაწ.2).

ევროპული კონვენცია დაწვრილმანებისა და დაზუსტების გზით ცდილობს ინფორმაციის თავისუფლების დაცვას და ერიდება განზოგადებული ცნებების გამოყენებას.

საკმაოდ საინტერესოა ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების დაცვისთვის წარმოებული სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვაც.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიების საქმეთა პალატამ 2004 წლის 16 ივლისის №ბს-486-421-კ-04 გადაწყვეტილებით, საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეების სადისციპლინო საბჭოს უარი, მოსამართლე პ. ქობულაძის დისციპლინური სახდელის სარეზოლუციო ნაწილის ქსეროასლის მიცემის შესახებ მოქალაქე დ. გურგენიძისადმი, გაამართლა:

“გადაწყვეტილების (დისციპლინური სახდელის შესახებ - ლ.მესხი) სარეზოლუციო ნაწილის გამოქვეყნება წარმოადგენს სადისციპლინო საბჭოს უფლებას და არა ვალდებულებას, რაც, საკასაციო სასამართლოს მოსაზრებით, ქმნის იმის წინაპირობას, რათა სარეზოლუციო ნაწილის გამოქვეყნების საკითხი მიჩნეულ იქნეს სადისციპლინო საბჭოს დისკრეციულ უფლებად... აღნიშნულიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშნული პირი უნდა გამოირჩეოდეს მაღალი საზოგადოებრივი ავტორიტეტით, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ მოსამართლედ მისი მუშაობის მთელი პერიოდის განმავლობაში დისციპლინური სამართალნარმოების პროცესი უნდა იძლეოდეს მოსამართლის ავტორიტეტის დაცვა-შენარჩუნების აბსოლუტურ გარანტიებს.”

როგორც ჩანს, მოხდა ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის, ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების შეზღუდვის საფუძვლების შესახებ მოთხოვნათა მიზანმიმართული ან უნებლიერი გამოყენება და თავისუფალი ინფორმაციის მიწოდებაზე უარი ითქვა “მოსამართლის ავტორიტეტის დაცვა-შენარჩუნების” მოტივით.

იმავე პალატამ, 2003 წლის 25 დეკემბრის №ბს-403-526-კ-03 განჩინებით, უარი უთხრა მოქალაქე თ. გომელაურს სამოქალაქო საქმის მასალების გაცნობაზე იმ მოტივით, რომ “სამოქალაქო საქმის მასალები შეიცავს იმ მონაცემებს, რომლებიც, კანონის თანახმად, პირად საიდუმლოებას წარმოადგენს”, რადგანაც იძლევა პირის იდენტიფიკაციის საშუალებას.

საერთოდ, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სასამართლოთა გადაწყვეტილებები, განჩინებები... საქმაოდ მშრალი აქტებით კანონის განმარტების მხრივ. ძირითადად მოცემულია კანონის ესა თუ ის ნორმა, დეფინიცია და თავია შეკავებული მისი განმარტებისგან. არ არის მცდელობა საზოგადოების მეტად გაცნობიერებისა ამა თუ იმ იურიდიულ ცნებაში, რასაც, ცხადია, მოსაწონს ვერ დავარქმევთ. ამ მხრივ, ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები სიტყვათა განმარტების კულტურის უიშვიათეს ნიმუშებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

ევროპულმა სასამართლომ Lingens v. Austria (1986) საქმეზე განაცხადა, რომ ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლი იცავს არა მარტო იმ “ინფორმაციასა და მოსაზრებებს, რომლებსაც ბევრი იზიარებს ან გულგრილად ეკიდება, არამედ იმათაც, რომლებიც შეურაცხმყოფელი, თავზარდამცემი ან შემაშფოთებელია. ამგვარი მოთხოვნილება პლურალიზმის, შემწყნარებლობისა და ფართო თვალთახედვისა, საჭიროა დემოკრატიული საზოგადოების არსებობისთვის.”

მიიჩნევს რა მედიას, თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების უმთავრეს საშუალებად, ყურადღებას ამახვილებს საზოგადოების უფლების დაცვის აუცილებლობაზე: “არა მხოლოდ მედიას აქვს უფლება, გაავრცელოს... ინფორმაცია და იდეები, არამედ საზოგადოებასაც აქვს უფლება მიიღოს ისინი” (Sunday Times v. the United Kingdom, 1979).

სასამართლომ ინფორმაციის თავისუფლების უფლება გაუთანაბრა ადამიანის პირად სურვილებსა და გრძნობებში ჩაურევლობას და აღნიშნა, რომ “კატეგორიულად აკრძალულია მთავრობის მხრიდან პირის მიერ შეხახულ, მიღებულ ინფორმაციაზე ზედამხედველობა ისევე, როგორც სხვის სურვილებში ჩარევა ან სხვის მიერ ანდერძში დამატებების შეტანა” (Leader v. Sweden, 1987).

სასამართლომ დააწესა სტანდარტები, რომ ნებისმიერ ზღვარზე მყოფ საქმეში უპირატესობა უნდა მიეცეს პირის გამოხატვის თავისუფლებას და არა სახელმწიფოს მიერ უფრო მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცვას.⁴⁶

ჩნდება კითხვა, რატომ ენიჭება ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლებას ამხელა მნიშვნელობა და რა ადგილს იკავებს ის ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებში. კითხვაზე პასუხის გასაცემად, მიზანშენონილია, ვისაუბროთ იმაზე, თუ რა როლი აკისრია ამ უფლებას ადამიანის, როგორც დამოუკიდებელი ინდივიდის და საზოგადოების წევრის განვითარებაში.

⁴⁶ მონიკა მაქოვე - გამოხატვის თავისუფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის განმარტება. გზამკვლევი. გვ.16. ევროპის საბჭო 2005წ. მთარგმნელები; ლაშა ჭელიძე, ბესო ბოხაშვილი, თამარ მამუკაშვილი.

სიცოცხლის უფლების შემდეგ, ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლება ადამიანისთვის უმნიშვნელოვანესია, რადგან ის თავის თავში მოიცავს სხვა უფლებებსაც და არის საშუალება მათი განხორციელებისა. წარმოვიდგინოთ, თუნდაც წამით, რა მოხდება, ადამიანს რომ არ ჰქონოდა ინფორმაცია საკუთარი უფლებების შესახებ და მათი აღსრულების საშუალებებზე.

ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების განხორციელება თავისთავად გულისხმობს განათლების უფლების, ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლების უფლების აღსრულებასაც. პირი ინფორმირებულობის მიხედვით არის განათლებული, ჩართულია საზოგადოებაში მიმდინარე ნებისმიერი სახის ცვლილებებში, რაც არის იმის წინაპირობა, რომ პიროვნებას ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელი მოსაზრება და შეხედულება. ინტელექტუალური შემოქმედების თავისუფლების უფლების განხორციელების თითქმის ან სრულად შეუძლებლობას ნათლად ვიგრძნობთ, თუ კი აღმოვჩნდებით, თუნდაც ერთი დღე, ინფორმაციისაგან მოწყვეტილნი.

ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების განხორციელების უფლებას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების, სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაჭრისა და, საერთოდ, ნებისმიერი სახის საზოგადოებრივი ურთიერთობისთვის.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, თანდათან ექცევა ყურადღება და ჩნდება ამ უფლების ადამიანის ძირითად უფლებად აღიარების მოთხოვნილება, რაც აისახება კიდეც საერთაშორისო აქტებში.

“ჭეშმარიტი დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებათა პატივისცემის პრინციპები ქმნის მათი (ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების - ლ.მესხი) თანამშრომლობის საფუძვლებს და რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება ამ პრინციპების ფუნდამენტური ელემენტია.” (1982 წლის 29 აპრილის დეკლარაცია “გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ”, პუნქტი 1). თუ გავითვალისწინებთ დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების დაცვის მნიშვნელობას, გამოდის, რომ ინფორმაციის თავისუფლება ადამიანის უფლებების ქურუმთქურუმია (სიცოცხლის უფლება ფარაონია).

ინფორმაციის თავისუფლების მნიშვნელობაზეა საუბარი დეკლარაციაში “მედიაში პოლიტიკური დებატების თავისუფლების შესახებ.” ევროპის საბჭოს ქვეყნები “ადასტურებენ ინფორმაციის თავისუფლების უდიდეს მნიშვნელობას, რათა გარანტირებული იყოს საზოგადოების უფლება, ფლობდეს ინფორმაციას საზოგადოებრივ ინტერესებზე და განხორციელდეს საზოგადოებრივი კონტროლი საზოგადოდ... რაც დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებლობას წარმოადგენს.”

ამდენად, ნათლად ჩანს თავისუფალი ინფორმაციის თავისუფლად მიღება-გავრცელების უფლების მნიშვნელობა და როლი როგორც ადამიანის, ისე საზოგადოების განვითარებისთვის. მართლაც და, რა მნიშვნელობა აქვს ადამიანის არსებობას, თუ იგი სრულ საინფორმაციო სიცარიელეში იცხოვრებს?

ინფორმაციის თავისუფლება – ადამიანის ფუნდაციის უფლება?

ეკა გოგიჩაიშვილი
საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის (GIPA)
ადგილობრივი მმართველობის მაგისტრანტი

III ადგილი

“მიუცით ხალხს შესაძლებლობა,
იცოდეს ფაქტები და მოვლენები და
ქვეყანა უსაფრთხო იქნება”
აბრაამ ლინკოლნი

1999 წლის ცხელი ივნისი იყო... საქართველოს პარლამენტმა თავის ერთ-ერთ უკანასკნელ სხდომაზე, არჩევნებამდე სულ რამდენიმე თვით ადრე, გადაწყვიტა, კიდევ ერთი ნაბიჯი გადაედგა დემოკრატიისაკენ და უმრავლესობით მიიღო ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, რომლის ერთ-ერთ მე-3 თავს მედიისა და რიგითი მოქალაქეებისათვის სამთავრობო სტრუქტურებში დაცული არქივების კარი უნდა გაეხსნა და საჯარო ინფორმაცია საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი გაეხადა. ამგვარად, “ინფორმაციის თავისუფლების აქტი” საქართველოში 2000 წლის 1 იანვარს შევიდა ძალაში⁴⁷ და მნიშვნელოვანი სიახლე შეიტანა თითოეული საჯარო დაწესებულების ყოველდღიურ ყოფაში. იგი მიღებულ იქნა იმ დროს, როდესაც ქვეყნის კანონმდებლობის ვექტორი არცთუ დემოკრატიული მიმართულებით ვითარდებოდა. ამ ფაქტმა კი დაადასტურა საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების მზარდი განვითარება. 1995 წლის კონსტიტუციამ ქართულ სახელმწიფოს ერთგვარი ლეგიტიმურობა შესძინა. მიუხედავად ამისა, ხელისუფლების ინსტიტუტებში გაბატონებული კორუფცია და განუკითხაობა ხელს უშლიდა და დღესაც უშლის მოქალაქეებს, ქართული სახელმწიფო საკუთარ ქვეყნად ჩათვალონ და სახელმწიფოს საქმე თითოეული წევრის პირად საქმედ მიიჩნიონ. საჯარო მოხელეები და ჩვეულებრივი მოქალაქეები თითქოს სხვადასხვა ქვეყანაში ცხოვრობენ და მოღვაწეობენ. ყველას ავინყდება, რომ მხოლოდ მთავრობის გამჭვირვალობა ალადგენს ხალხის ნდობას სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტებისადმი. მხოლოდ ინფორმაციის თავისუფლების პირობებშია შესაძლებელი, განხორციელდეს დემოკრატიის იდეალი – **ხალხის ძალაუფლება ხალხის მიერ და ხალხისათვის.** დემოკრატიის პირობებში ყოველთვის იყო, არის და იქნება მოგებულიც და წაგებულიც, მაგრამ თუ გადაწყვეტილების მიღებამდე ყველა თვალსაზრისი იქნება მოსმენილი და, შეძლებისდაგვარად,

⁴⁷ ოუმცა, მსჯელობა მისი მიღების აუცილებლობასა და, ზოგადად, კონცეფციებზე აქტიურად 1995 წლიდან იწყება უცხოელ და ადგილობრივ ექსპერტთა სამუშაო ჯგუფების მიერ.

გათვალისწინებული, მაშინ საბოლოო გადაწყვეტილება წაგებულთათვისაც უფრო ადვილად მისაღები გახდება. მისაღები თუ არა, გასაგები მაინც.⁴⁸

ჯერ კიდევ უიღიამ ქ. სმოლი ამბობდა, “ცივილიზებულ საზოგადოებაში ყველაზე ცუდი ინფორმაცია მისი არარსებობაა”-ო. დღეს მსოფლიოს ყველა ერი იდეალად აცხადებს ისეთ ვითარებას, რომელშიც თითოეულ მოქალაქეს “ადამიანის უფლებებით” სარგებლობის შესაძლებლობა აქვს. პრაქტიკაში კი შეუძლებელია რომელიმე უფლების რეალიზაცია, თუ ინდივიდს გარანტირებული არა აქვს ერთ-ერთი მათგანი და ეს ინფორმირებულობის უფლებაა. უფლებების მოპოვებისა და დაცვისათვის ბრძოლა განუწყვეტელი პროცესია. წარმატების მიღწევა კი შეუძლებელია ინფორმაციის მიღების გარეშე. დღეს უკვე კაცობრიობამ საბოლოოდ გააცნობიერა, რომ ინფორმაცია ძალზედ ფასეული, განუყოფელი, ბუნებრივი რესურსია, რომელზეც დამოკიდებულია მშვიდობა და წარმატება. ინფორმაციის შეუზღუდავი, ჭარბი ცირკულაცია განსაზღვრავს ინდივიდთა ემანსიპაციას, ეკონომიკურ განვითარებას, სოციალურ პრობლემათა გადაწყვეტას და გარემოს დაჩქარებული ცვლილებების მიმართ ზომიერ ადაპტაციას.

ინფორმაცია ძალაუფლებაა, დემოკრატია კი ხალხის ძალაუფლებას წარმოადგენს. ასე რომ, თავისუფალ საზოგადოებაში სამთავრობო ინფორმაცია ხალხს უნდა ეკუთვნოდეს. თავისუფალი სახელმწიფოს საფუძველთა საფუძველი ინფორმირებული მოქალაქეა. ბოლოს და ბოლოს, სახელმწიფო მოქალაქეთა მიერ გადახდილი გადასახადებით სუნთქავს, ჩვენ გადასახადებით ვქირაობთ მთავრობას, რათა უზრუნველვყოთ საერთო კეთილდღეობა და უსაფრთხოება. შესაბამისად, ვერავინ წაგვართმევს უფლებას, ხელისუფლებას გამოვკითხოთ დეტალური ანგარიში იმის შესახებ, თუ როგორ ასრულებენ თანამდებობის პირები კანონით მათზე დაკისრებულ ფუნქციებს.

რაც მეტი იცის ხალხმა ხელისუფლების შესახებ, მით უკეთ იმართება ქვეყანა. სწორედ საზოგადოების ინფორმირებულობის ხარისხი ადგენს იმ ზღვარს, რომელიც ტირანიას ცივილიზებული სამყაროსაგან ჰყოფს. სწორედ ინფორმაციის თავისუფლებაზეა დამყარებული დიალოგი ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის და ამ კომუნიკაციურ ურთიერთობას ეფუძნება ხელისუფლების ეფექტიანობა, რომლის მედიატორსაც, რა თქმა უნდა, წარმოადგენს პრესა, ტელევიზია, რადიო, ანუ მედიის საშუალებები ე.ი. “უურნალისტი” ახორციელებს საზოგადოების უფლებას, იცოდეს სიმართლე და აწვდის მას ზუსტ, ობიექტურ ინფორმაციას, რომლის საფუძველზეც, მოქალაქე იღებს გაცნობიერებულ გადაწყვეტილებას.

დემოკრატია გულისხმობს მოქალაქეთა მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ეს უფლება გვეძლევა არა მხოლოდ ოთხ წელიწადში ერთხელ, არჩევნების დროს, არამედ ყოველდღიურად. ხელისუფლების ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფა საზოგადოების წინაშე შეუძლებელია, თუკი მოქალაქეებს არ ექნებათ ამომწურავი ინფორმაცია თანამდებობის პირთა საქმიანობის შესახებ. თანამდებობის პირები თავად უნდა იყვნენ დაინტერესებულნი, მოქალაქეებს განუმარტონ ოფიციალური პოლიტიკის არსი, დააინტერესონ ისინი სახელმწიფო საქმეებით და უბიძონ, რომ პასიური დამკვირვებლის როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობით შეცვალონ.

⁴⁸ “ინფორმაციის თავისუფლება” (გზამკვლევი), USAID and IRIS Center, თბ. 2003.

საქართველის გარანტიები

ინფორმაციის თავისუფლება, როგორც ადამიანის თვითორეალიზაციის აუცილებელი ფუნდამენტური უფლება, აღიარებულ იქნა საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუციით. კერძოდ, აღნიშნულმა უფლებამ ასახვა პპოვა კონსტიტუციის **24-ე მუხლში** – “ყოველ ადამიანს აქვს უფლება, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, ნერილობით ან სხვაგვარი საშუალებებით”; **41-ე მუხლში** – ‘საქართველოს ყოველ მოქალაქეს უფლება აქვს, კანონით დადგენილი წესით გაეცნოს სახელმწიფო დაწესებულებებში მასზე არსებულ ინფორმაციას, აგრეთვე, იქ არსებულ ოფიციალურ დოკუმენტებს, თუ ისინი არ შეიცავენ სახელმწიფო, პროფესიულ ან კომერციულ საიდუმლოებას”; **37-ე (3) მუხლში** – “ადამიანს უფლება აქვს, მიიღოს სრული, ობიექტური და დროული ინფორმაცია მისი სამუშაო და საცხოვრებელი გარემოს მდგომარეობის შესახებ”.

24-ე მუხლი საკმაოდ ნათლად და იმპერატიულად აცხადებს, რომ “ყველა ადამიანს უფლება აქვს, თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია”, თუმცა, იქვე მე-4 პუნქტით აწესებს მთელ რიგ შეზღუდვებს.⁴⁹ სწორედ ამგვარი დებულებების არსებობის გამო, მის დასაკონკრეტებლად „დაინერა“ ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მე-3 თავი – ინფორმაციის თავისუფლება და საკითხი დარეგულირდა „კანონით დადგენილი წესით.“⁵⁰ აღნიშნული კოდექსით მოწესრიგდა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორიცაა: საჯარო ინფორმაციის რაობა, ინფორმაციის გაცემის ვადები, დახურული ინფორმაციის სახეები და მათი განსაზღვრის ზოგადი კრიტერიუმები. ასევე დადგინდა საჯარო დაწესებულების მიერ საჯარო ინფორმაციის გაცემაზე პასუხისმგებელი პირის დანიშვნის ვალდებულება, რაც უდიდესი მონაპოვარია.

ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის გარდა, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ საკითხებს სხვა ნორმატიული აქტებიც არეგულირებს, კერძოდ:

- 1996 წლის 29 ოქტომბერს მიღებული კანონი “სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ”;
- საგადასახადო კოდექსი (მუხლი 122);
- 1996 წლის 23 თებერვალს მიღებული კანონი “კომერციული ბანკების შესახებ”. ამ კანონის მე-17 მუხლით განსაზღვრულია, თუ რა არის საბანკო საიდუმლოება და ვის შეიძლება გადაეცეს ეს ინფორმაცია;
- “პაციენტის უფლებების შესახებ” 2000 წლის 5 მაისის კანონის მე-5 თავი ეხება პირადი ცხოვრების კონფიდენციალურობას, რომელიც სამედიცინო მომსახურების გამწევს აკისრებს ვალდებულებას, დაიცვას პაციენტის შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობა და განსაზღვრავს ამ ინფორმაციის გამუდავნების შემთხვევებს;
- საქართველოს “სისხლის სამართლის კოდექსის” 175-ე მუხლით, დანაშაულს წარმოადგენს შეიძლება აყვანის საიდუმლოების გამუდავნება მშვილებლების ნება-სურვილის საწინააღმდეგოდ და სათანადო პასუხისმგებლობის ზომაც არის განსაზღვრული მსგავსი ქმედების ჩადენისათვის.

⁴⁹ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

⁵⁰ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის 41-ე მუხლი, რომელიც მიუთითებს, რომ კანონით დადგენილი წესით ხდება მოქალაქის მიერ სახელმწიფო დაწესებულებაში მასზე არსებული ინფორმაციის დადგენაგამოთხოვნა. სწორედ ეს კანონია საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი (მე-3 ინფორმაციის თავისუფლების თავი).

დაცული სფერო

ინფორმაციის თავისუფლებით დაცულია პირის მიერ ინფორმაციის მოპოვება და მიღება საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი წყაროდან. წყაროდ შეიძლება მივიჩნიოთ ინფორმაციის მფლობელი ყველა წარმონაქმნი მიუხედავად იმისა, ეს ინფორმაციები შეიცავენ აზრებსა და ფაქტებს თუ ეხებიან მხოლოდ საჯარო ან მხოლოდ კერძო საკითხებს. წყარო საყოველთაოდ ხელმისაწვდომია იმ შემთხვევაში, თუ იგი ტექნიკურად გამოსადეგია და განკუთვნილია იმისათვის, რომ საზოგადოებას, ანუ პირთა განუსაზღვრელ წრეს მიაწოდოს ინფორმაცია. საყოველთაოდ ხელმისაწვდომ წყაროს განეკუთვნება, მაგალითად, საჯარო კომუნიკაციის ისეთი საშუალებები, როგორიცაა გაზეთი, უურნალი, წიგნი, პლაკატები, საინფორმაციო ფურცელი, რადიო, ტელევიზიონი სადგურებისაგან ინფორმაციის მიღება ასევე დაცულია ინფორმაციის თავისუფლებით. **საყოველთაოდ ხელმისაწვდომ წყაროდ არ შეიძლება ჩაითვალოს, მაგალითად, პოლიციის რადიოტალღის მოსმენა და მისგან ინფორმაციის მოპოვება, ასევე, სასამართლო ან სახელმწიფო უწყებათა შიდასაუზყებო აქტები** (თუ ისინი არ არის მოთავსებული საჯარო არქივში) და ადმინისტრაციული ნორმები, რომლებიც ზემდგომი ადმინისტრაციული უწყებების მიერ არის მიღებული ან განკუთვნილია ქვემდგომი დაწესებულებებისათვის.

ინფორმაციის თავისუფლების ძირითადი უფლებით დაცულია როგორც ინფორმაციის პასიური მიღება, ისე ინფორმაციის აქტიური მოპოვება მიუხედავად ამისათვის გამოყენებული საშუალებებისა. აქედან გამომდინარე, ფოტოგრაფირებაც ინფორმაციის მოპოვების გარკვეულ სახეობას წარმოადგენს.⁵¹ **ინფორმაციის თავისუფლების ძირითად უფლებას ფლობს ყველა ფიზიკური და იურიდიული პირი, რომელსაც სურს ინფორმაციის მიღება.** ეს უფლება ვრცელდება აგრეთვე განსაკუთრებულ სამართლებრივ მდგომარეობაში მყოფ ფიზიკურ პირებზე (მაგ: სასჯელაღსრულებით დაწესებულებაში განთავსებული პატიმრები და მსჯავრდებულები).

დაცულ სფეროში ჩარევა

ინფორმაციის თავისუფლების ძირითადი უფლება ირღვევა სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ისეთი ღონისძიებებით, რომლებიც კრძალავს ინფორმაციის მიღებას ან ამისათვის ნებართვას აწესებს. ერთადერთი საინფორმაციო წყაროს შეწყვეტა და ამ წყაროსთან დაშვების შეფერხებაც ინფორმაციის თავისუფლების სფეროში ჩარევას წარმოადგენს. ფსიქოლოგიური ზეგავლენაც, მაგალითად, ინფორმაციის მიღების რეგისტრირება, მოქმედებს და არღვევს ამ ძირითადი უფლებით უზრუნველყოფილ ინფორმაციის შეუფერხებლად, დაუბრკოლებლად მოპოვების გარანტიას. აქ სულაც არ არის აუცილებელი, რომ სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევამ მოიცვას საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი ყველა წყარო. მძიმე დარღვევაა საგამოძიებო იზოლატორში მყოფი პატიმრისათვის უწყნალ-გაზეთების გაცნობის უფლების შეზღუდვა, რომელიმე ინტერნეტ-გვერდის აკრძალვა ან დახურვა და ა.შ.

⁵¹ “ძირითადი უფლებები”, პ. კუბლაშვილი. ობ. 2003, გვ. 247.

ლია კარიღაც დახურულ კარამდე

საჯარო ინფორმაცია⁵² არ გულისხმობს, რომ ეს ინფორმაცია აუცილებლად ლიაა. **ნებისმიერ დროს შეიძლება წავაზყდეთ „დახურულ კარს”,** ანუ არსებობს ინფორმაციის ხუთი ტიპი, რომელიც დახურულ ინფორმაციად მიიჩნევა და რომელთა საჯაროობაც მკაცრად შეზღუდულია:

- სახელმწიფო საიდუმლოება;
- პირადი საიდუმლოება;
- კომერციული საიდუმლოება;
- პროფესიული საიდუმლოება;
- აღმასრულებელი პრივილეგით დაცული მონაცემები.

თუმცა, ასევე არსებობს ინფორმაციების ნუსხა, რომელთა გასაიდუმლოება ერთმნიშვნელოვნად აკრძალულია.⁵³ ესენია: ინფორმაცია გარემოს შესახებ; მონაცემები იმ საშიშროების შესახებ, რომელიც ემუქრება ადამიანის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას; თანამდებობის პირების, ასევე, იმ საჯარო მოსამსახურების ვინაობა და სამსახურებრივი მისამართი, რომელთაც ინფორმაციის მიწოდება ევალებათ.

საჯარო რეესტრი

საჯარო დაწესებულებაში⁵⁴ არსებული ყველა საჯარო ინფორმაცია შეიტანება საჯარო რეესტრში. როგორც წესი, საჯარო რეესტრს აწარმოებს დაწესებულების კანცელარია. ამდენად, საკანცელარიო უურნალები ერთიანობაში წარმოადგენს საჯარო რეესტრს. ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის **35-ე მუხლის** თანახმად, საჯარო რეესტრში შეტანილი უნდა იქნეს საჯარო ინფორმაციაზე მითითება მისი მიღებიდან, შექმნიდან, დამუშავებიდან ან გამოცემიდან 2 დღის ვადაში, საჯარო ინფორმაციის დასახელების, მიღების, შექმნის, დამუშავების ან გამოცემის თარიღის, იმ ფიზიკური ან იურიდიული პირის, საჯარო მოსამსახურის, საჯარო დაწესებულების დასახელების მითითებით, რომლისგანაც შემოვიდა ან/და გაეგზავნა ეს ინფორმაცია. **საჯარო რეესტრში უნდა აისახოს როგორც ღია, ასევე, საიდუმლო ინფორმაცია.** კოდექსის **(2)** მოთხოვნიდან გამომდინარე, საჯარო რეესტრში შეიტანება მითითება საჯარო ინფორმაციის გასაიდუმლოების და გასაიდუმლოების ვადის გაგრძელების შესახებ. რეესტრში საიდუმლო ინფორმაცია ისეთი ფორმით უნდა აისახოს, რომ არ მოხდეს მისი შინაარსის გამუდავნება. აღსანიშნავია, რომ საჯარო რეესტრის ფორმა კანონით არ არის განსაზღვრული, თუმცა, მონაცემები, რასაც უნდა შეიცავდეს იგი, კანონით დადგენილია.⁵⁵ ასევე, არსებობს საჯარო რეესტრის მსგავსი სპეციალიზირებული

⁵² **საჯარო ინფორმაცია არის ოფიციალური დოკუმენტი (ზახ.ზი, მაკეტი, გეგმა, სქემა, ფოტოსურათი, ელექტრონული ინფორმაცია, ფოლერი და აუდიო ჩანაწერები), ანუ საჯარო დაწესებულებაში დაცული, აგრეთვე საჯარო დაწესებულების ან მოსამსახურის მიერ სამსახურებრივ საქმიანობასთან დაკავშირებით მიღებული, დამუშავებული, შექმნილი ან გაგზავნილი ინფორმაცია, ანუ საჯარო წებისმიერი ინფორმაცია, რომელიც დაცულია საჯარო დაწესებულებაში და აუცილებელი არ არის, რომ იგი მხოლოდ ქადალდებე იყოს გამოსახული (მაგ: მაკეტი, ვიდეო ან აუდიო ჩანაწერი).**

⁵³ ი. ვრცლად ზაქ-ის 42-ე მუხლი.

⁵⁴ **საჯარო დაწესებულება არის ყველა ადმინისტრაციული ორგანო, სახელმწიფო ან ადგილობრივი ბიუჯეტის სახსრებიდან დაფინანსებული კერძო სამართლის ოურიდიული პირი (ასეთი დაფინანსების ფარგლებში), კ. ი. საჯარო დაწესებულება უფრო ფართო ცენტრი, ვიდრე ადმინისტრაციული ორგანო.**

⁵⁵ ი. ზაქ-ის 35-ე, 34-ე(3), 43-ე("ბ") მუხლები.

სარეგისტრაციო უურნალი – უძრავი ქონების საჯარო რეესტრი, სადაც აღირიცხება უძრავ ნივთებზე საკუთრებისა და სხვა სანივთო უფლებები. მისი წარმოება სპეციალური კანონის საფუძველზე ხორციელდება და განსხვავდება ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსით გათვალისწინებული საჯარო რეესტრისაგან.

სხდომათა საჯაროება

კოლეგიური საჯარო დაწესებულებების სხდომების ხმა ყველას უნდა ესმოდეს?!

კოლეგიური საჯარო დაწესებულების განმარტებისას განმსაზღვრელია შემდეგი სამი ფაქტორი: წარმოადგენს თუ არა მოცემული დაწესებულება საქართველოს ზაკ-ის მე-2 მუხლით გათვალისწინებულ ადმინისტრაციულ ორგანოს; კერძო სამართლის იურიდიული პირის შემთხვევაში დაფინანსებული არის თუ არა იგი სახელმწიფო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ბიუჯეტის სახსრებიდან; ხელმძღვანელ ან სათათბირო ორგანოში გადაწყვეტილების მიღება ან მომზადება ხდება თუ არა ერთხე მეტი პირის მიერ ერთობლივად. ესენია: საქართველოს მთავრობა,⁵⁶ მინისტრთა სათათბირო ორგანოები – კოლეგიები, საქართველოს ენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია, საკრებულო, კონტროლის პალატა, საქართველოს ეროვნული ბანკი და ა. შ. აღსანიშნავია, რომ ცნება “კოლეგიური საჯარო დაწესებულება” ასევე მოიცავს სხვა დროებით კოლეგიებს და კომისიებს, რომლებიც რაიმე კონკრეტული საკითხის გადასაწყვეტად არის შექმნილი (ეროვნული უშიშროების საბჭო, იუსტიციის საბჭო, საქართველოს პარლამენტის დროებითი კომისია).

კოლეგიური საჯარო დაწესებულება⁵⁷ ვალდებულია, ღიად და საჯაროდ წარმართოს თავისი სხდომები გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა სხდომაზე განიხილება სახელმწიფო, კომერციული და პირადი საიდუმლოების შემცველი ინფორმაცია. საჯარო დაწესებულებებმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ, რომ სხდომის დახურვის საფუძველი ყველა კოლეგიური საჯარო დაწესებულებისათვის ერთნაირია და შემოიფარგლება მხოლოდ კანონში მითითებული შემთხვევებით. სხდომის გამართვისა და განსახილველი საკითხების თაობაზე წინასწარ უნდა ეცნობოს ერთი კვირით ადრე მომავალი სხდომის ჩატარების ადგილის, დროის და სხდომის დღის წესრიგის მითითებით. ამასთან, უნდა მიეთითოს სხდომა ღია იქნება თუ დახურული. ასევე, სასურველია მიეთითოს იმ საჯარო მოსამსახურის სახელი, გვარი, თანამდებობა და საკონტაქტო საშუალებები, რომელთანაც მოქალაქეებს შეეძლებათ დაკავშირება კონკრეტული სხდომის თაობაზე.

მართალია, კოლეგიური საჯარო დაწესებულების სხდომაზე პირის დასწრება არ ნიშნავს იმას, რომ ამ პირს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს სხდომის მიმდინარეობაში (კანონი მას მხოლოდ სხდომაზე დასწრების უფლებას ანიჭებს), თუმცა, ზოგიერთი ორგანო თავის

⁵⁶ იგი უშეაღოდ არ იღებს დამოუკიდებლად რაიმე სამართლებრივ აქტს და წარმოადგენს პრეზიდენტის სათათბირო ორგანოს. მის სხდომაზე მიღებული გადაწყვეტილება ფორმდება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით.

⁵⁷ ზაკ-ის 27-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის თანახმად, კოლეგიური საჯარო დაწესებულება არის ყველა ის საჯარო დაწესებულება, რომლის ხელმძღვანელი ან სათათბირო ორგანო ათზე მეტი პირისაგან შედგება და რომელშიც გადაწყვეტილებას ერთზე მეტი პირი ერთობლივად იღებს ან ამზადებს.

სხდომაზე საზოგადოების წარმომადგენელთა სიტყვით გამოსვლასაც ითვალისწინებს, მაგრამ ეს ხორციელდება მხოლოდ წინასწარი შეთანხმებით და დადგენილი პროცედურების დაცვით.

შესაძლოა, წარმომადგენელთა სიტყვით გამოსვლასაც ითვალისწინებს, მაგრამ, კოდექსი ასეთი გადაუდებელი აუცილებლობის დროსაც არ უშვებს სხდომის შესახებ ინფორმაციის საზოგადოებისათვის გაცნობის გარეშე სხდომის გამართვის შესაძლებლობას და ამბობს, რომ ასეთ რთულ სიტუაციაშიც კი, საჯარო დაწესებულება ვალდებულია, დაუყოვნებლივ განაცხადოს სხდომების საჯაროობასთან დაკავშირებული ცვლილებების თაობაზე. უფრო მეტიც, იგი ვალდებულია, ვ დღის ვადაში განმარტოს სხდომაზე მიღებული გადაწყვეტილების გასაჩივრების წესი. თუ სხდომის ჩატარების კანონით დადგენილი რაიმე მოთხოვნა დაირღვა, სხდომაზე მიღებული ყველა გადაწყვეტილება პათილად უნდა გამოცხადდეს. სარჩელი კი სასამართლოს უნდა წარედგინოს სხდომის გამართვიდან 1 თვის ვადაში.⁵⁸ ამ შემთხვევაში “დაზარალებულს” უფლება აქვს, მოითხოვოს არა მარტო ქონებრივი, არამედ არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურებაც.

რა ხდება დაცურულ კარს მიღმა?

სხდომის დახურულად გამოცხადების უფლება, კოდექსის მიხედვით, აქვს მხოლოდ იმ კოლეგიურ ორგანოს, რომლის სხდომაც ცხადდება დახურულად და არავითარ შემთხვევაში ზემდგომ ან რომელიმე სხვა ადმინისტრაციულ ორგანოს. აღნიშნული გადაწყვეტილება მიღებულ უნდა იქნეს სხდომაზე უმრავლესობის გადაწყვეტილებით. ინფორმაცია, რომელიც ეხება სხდომის დახურულად გამოცხადებას, საჯაროა. ინფორმაციის ის ნაწილი, რომელიც საიდუმლოებას არ წარმოადგენს, ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს. ასევე, უნდა გამოქვეყნდეს ის საფუძველი, რომელმაც გამოიწვია ინფორმაციის დანარჩენი ნაწილის საიდუმლოდ მიჩნევა.

საერთაშორისო სისტემა

მსოფლიო ახალ, ხელისუფლების უპრეცედენტო გამჭვირვალობის ეპოქაში შედის. ამაზე მეტყველებს 2006 წლის ისტორიული და საზეიმო გადაწყვეტილება, კერძოდ, ნიუ-იორქში 12 ოქტომბერს ადამიანის უფლებათა ამერიკულმა სასამართლომ დაადგინა ხელისუფლების ხელთ არსებული ინფორმაციის⁵⁹ ხელმისაწვდომობის აუცილებლობა მოსახლეობისათვის. ჯეიმს გოლდფონის თქმით, ეს არის ისტორიული მართლმსაჯულება, რომელმაც აღიარა, რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება არის დემოკრატიული პროცესის აუცილებელი ატრიბუტი. ეს გადაწყვეტილება არის უფრო მეტი, ვიდრე ერთი ქვეყნის მართლმსაჯულება და მან უნდა დაამკვიდროს პრეცედენტი სხვა ქვეყნების მართლმსაჯულების ისტორიაში.⁶⁰

აღნიშნული გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა საქმეზე **კლაუდ რეიესი და სხვები ჩილეს წინააღმდეგ**.⁶¹ საქმე ეს ეს არის გამოქვეყნდა. ჩილეს რესპუბლიკა დადანაშაულებულია ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის შეზღუდვაში. აღნიშნული საქმე 1998 წელს დაიწყო ხე-ტყის

⁵⁸ ადმინისტრაციული აქტის გასაჩივრებისათვის კი დადგენილია 6 თვიანი ვადა.

⁵⁹ Right of access to state-held information.

⁶⁰ www.justiceinitiative.org “International Tribunal makes landmark ruling on access to information” New York, October 12. 2006.

⁶¹ www.access-info.org. ob. ვრცლად Claude Reyes & others vs. Chile.

დამამზადებელი პროექტის შესახებ⁶² ინფორმაციის მოთხოვნით, რომელზეც დაუსაბუთებელი უარი იქნა მიღებული და არავითარი მცდელობა არ ყოფილა მომთხოვნი პირების ინფორმაციით უზრუნველსაყოფად.

სასამართლო გადაწყვეტილების მნიშვნელოვანი პუნქტები:

1. **სასამართლო გადაწყვეტილებაში ნათქვამია, რომ სახელმწიფო აუცილებლად უნდა შექმნას კანონმდებლობა, რათა ეფექტურად განხორციელდეს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლება, ასევე, უნდა განიმარტოს შესაძლო შეზღუდვის პირობები და საზღვრები. ჩილეს სახელმწიფო უნდა ჩამოყალიბოს გარანტიები მე-13 მუხლის დასაცავად. ასევე, სახელმწიფოს მიერ ჩამოყალიბებული აკრძალვები შესაბამისობაში უნდა მოდიოდეს კონვენციით დადგენილ აკრძალვებთან. აკრძალვა შეიძლება იყოს დაწესებული კონვენციის ფარგლებში და იგი უნდა იყოს პროპორციული.**

2. სასამართლომ დაადგინა:

- ჩილეს “ავტორიტეტების” (თანამდებობის პირები, სახელმწიფო მოხელეები) მხრიდან ინფორმაციის თავისუფლების უგულებელყოფა, მით უმეტეს, რომ მოთხოვნილი ინფორმაცია განეკუთვნებოდა საჯარო ინფორმაციას და იყო მასობრივი განხილვის საგანი;
- მე-13 მუხლის დარღვევა, კერძოდ, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ. აღნიშნული მუხლი შეიცავს მთავრობის ხელთ არსებული ინფორმაციის მოძიებისა და მიღების თავისუფლებას, მცირეოდენი გამონაკლისებით, რომლებსაც თავად კონვენცია ადგენს. მუხლი სახელმწიფოს აკისრებს პოზიტიურ ვალდებულებას, გასცეს მის ხელთ არსებული ინფორმაცია მოთხოვნის შემთხვევაში;⁶³
- გამოხატვის თავისუფლება არის ძირითადი უფლება და მისი მიუღებლობა აფერხებს მოქალაქეთა მონაწილეობას საჯარო მართვაში;
- შესაბამისი საკანონმდებლო პაზის არარსებობა, რომელზე დაყრდნობითაც შეიძლებოდა უარის თქმა ინფორმაციის გაცემაზე;
- მტკიცების ტვირთი არის სახელმწიფოზე, ანუ მან უნდა ამტკიცოს, რატომ აკრძალა ინფორმაციის გაცემა;

⁶² ბუნდოვანებით მოცული საქმე, ეხმა ინფორმაციას ჩილეს რიო-კონდორის მინდვრებზე განლაგებული აღვილობრივი ხე-ტყის დამუშავების კანონიერებას. საქმე დაიწყო სამი ბუნგბისდამცველის, მათ შორის, ჩილეს პარლამენტის ყოფილი წევრის მიერ სახელმწიფოსაგან ამერიკული კომპნია თრაილოუმ-ის მიერ განხორციელებადი ხე-ტყის დამუშავების პროექტის მონაცემებისა და ბუნგბისდამცველების დასკენების ასლების გაცემაზე უარის მიღების შემდეგ, მით უმეტეს, რომ გამოიხვაწილა ინფორმაცია წარმოადგენდა საჯარო განხილვის საგანს. ჩილეს სასამართლომ არ დააკმაყოფილ აპლიკანტების მოთხოვნა, ჩაიჭრა მტკიცების პროცესში და, უფრო მეტიც, უზენაესმა სასამართლომ საერთოდ უარყო ასეთი უფლების არსებობა. კოტვები მთავრობის ქცევის და მისი გაუმჯობესების შესახებ დღემდე უასუხოდ დარჩა.

⁶³ American convention on Human Rights “Pact of San Jose”, Article 13. Freedom of thought and Expression:
1. Everyone has the right to freedom of thought and expression. This right includes freedom to seek, receive, and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing, in print, in the form of art, or through any other medium of one's choice.

2. The exercise of the right provided for in the foregoing paragraph shall not be subject to prior censorship but shall be subject to subsequent imposition of liability, which shall be expressly established by law to the extent necessary to ensure:

a. respect for the rights or reputations of others; or
b. the protection of national security, public order, or public health or morals.

- ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-8 მუხლის (1) უგულებელყოფასაც, კერძოდ, დაირღვა მოსარჩელის უფლება ადმინისტრაციული სამართალნარმოების არდანყების გამო.

3. სასამართლომ ჩილეს რესპუბლიკას მიუთითა/დაავალა:

- საჯარო მოხელეთა დატრენინგება და გადამზადება ინფორმაციის დამუშავება-გაცემის საკითხებში;
- პრესაში, სახელმწიფო ოფიციალურ ჟურნალში მნიშვნელოვანი პარაგრაფების გამოქვეყნება და გარანტიების ჩამოყალიბება ადგავატური ადმინისტრაციული პროცესის წარმართვისათვის;

კონკრეტული საქმე კიდევ ერთხელ ადასტურებს მსოფლიო დემოკრატიის მზადყოფნას ინფორმაციის, განსაკუთრებით, სახელმწიფოს საქმიანობის შემცველი მასალების აბსოლუტური ხელმისაწვდომობის უფლებად აღიარებას და შეზღუდვების მინიმუმამდე დაყვანას.

ინფორმაციის თავისუფლებას უამრავი გარანტი ჰყავს. განვიხილოთ ძირითადი მათგანი. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1982 წლის 29 აპრილის დეკლარაციაში „გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ“ წერია: ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოები, აცნობიერებენ რა, რომ ყველა სახის ინფორმაციის თავისუფლალი დინება და მიმოქცევა „საზღვრების მიუხედავად,“⁶⁴ არის საერთაშორისო დონეზე ურთიერთგაგების, ადამიანების ერთმანეთთან დაახლოებისა და კულტურათა ურთიერთგამდიდრების მნიშვნელოვანი ფაქტორი, ადასტურებენ, რომ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებისადმი მტკიცე ერთგულება დემოკრატიისა და პლურალისტური საზოგადოების ძირითადი ელემენტია, ისინი იღვწიან შემდეგი მიზნების მისაღწევად:

სახელმწიფო სექტორში ღია საინფორმაციო პოლიტიკის გატარება, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის ჩათვლით, რათა ცალკეულ პირებს უკეთ ესმოდეთ და შეეძლოთ, თავისუფლად იმსჯელონ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ საკითხებზე, დამოუკიდებელი მედიის ფართო სპექტრის არსებობა, რაც განსხვავებული მოსაზრებისა და შეხედულებების ასახვის შესაძლებლობას იძლევა.

ევროპის საბჭოს რეკომენდაცია „ოფიციალურ დოკუმენტებზე ხელმისაწვდომობის შესახებ“

საზოგადოების მიერ ოფიციალურ დოკუმენტებზე ხელმისაწვდომობის პრინციპის განვითარება ევროპის საბჭოს შიგნით დაიწყო R(81) 19 რეკომენდაციაში, რომელიც ესებოდა საჯარო ხელისუფლების ხელთ არსებულ ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობას. ამ სფეროში ევროპული თანამშრომლობის თანამედროვე მაგალითებია: ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილებების მიღებაში საზოგადოების მონაწილეობისა და გარემოს დაცვით საკითხებში მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის შესახებ კონვენცია,

⁶⁴ ინფორმაციის თავისუფლების უზენაესობის ხაზგასმის მიზნით, ფორმულირება „საზღვრების მიუხედავად“ სტრასბურგის სასამართლომ გამოიყენა საქმეში Ekin Association v. France, 14.06.2001, www.coe.int. ასევე, იხ. გაეროს 1948 წელს მიღებული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო დეკლარაცია მე-19 მუხლი.

რომელიც მიღებულ იქნა არჰუსში (დანია) 1998 წლის 25 ივნისს და, ასევე, 2001 წლის 30 მაისს ევროპის პარლამენტისა და საბჭოს მიერ მიღებული (EC)"1049\2001 წესები, რომლებიც ეხება ევროპის პარლამენტის, საბჭოს და კომისიის ხელთ არსებულ დოკუმენტებზე საჯარო ხელმისაწვდომობას, ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია წევრ სახელმწიფოთა მიმართ ოფიციალურ დოკუმენტთა ხელმისაწვდომობის თაობაზე Res (2002)2.

ოფიციალურ დოკუმენტზე ხელმისაწვდომობის განმცხადებელი ვალდებული არ უნდა იყოს, დააკონკრეტოს რაიმე მიზეზი ოფიციალურ დოკუმენტზე ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით. მე-2 პუნქტი მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოში, **მინიმუმამდე დაიყვანონ ფორმალობები.** ზოგიერთ სახელმწიფოში მოთხოვნა წარმოდგენილი უნდა იყოს წერილობითი ფორმით, ზოგან – სიტყვიერად. უფრო მეტიც, განმცხადებელს აქვს მოთხოვნის ანონიმურად წარმოდგენის უფლება.

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ იმისათვის, რათა საზოგადოებამ იცოდეს, თუ რა დოკუმენტები აქვს ხელთ საჯარო ხელისუფლებას, ამ უკანასკნელმა ხელმისაწვდომი უნდა გახადოს ინფორმაცია იმ საკითხებსა და საქმიანობასთან დაკავშირებით, რომლებზეც იგი არის პასუხისმგებელი.

ხელისუფლების ნებისმიერმა ორგანომ, რომელიც ფლობს ოფიციალურ დოკუმენტებს, რაც შეიძლება სწრაფად უნდა განიხილოს (გონივრულ ვადაში) შემოსული მოთხოვნა მისი ხელმისაწვდომობის თაობაზე. განხილვა უნდა განხორციელდეს თანასწორობის საფუძველზე.⁶⁵ საქმიანობა უნდა იყოს მიმართული **მაქსიმალური დახმარებისათვის.** მაგალითად: ხელისუფლების ორგანომ, განსაკუთრებულ შემთხვევაში (უუნარო, გაუნათლებელი, ხანდაზმული, საზოგადოებისაგან გარიყული ან უცხოელი და სხვა პირებისათვის), რამდენადაც ეს შესაძლებელია, უნდა უზრუნველყოს **დოკუმენტის აღქმა.** სავალდებულოა უარის თქმის მიზეზების დასახელება, გარდა იმ განსაკუთრებული შემთხვევებისა, როცა მიზეზები გამოაშკარავებს ინფორმაციას, რომელიც ეხება ეროვნულ უშიშროებას, თავდაცვას, პირად ცხოვრებას, სახელმწიფო პოლიტიკას, სისხლისსამართლებრივ გამოძიებას და ა.შ.

შესაძლო შეზღუდვები ოფიციალური დოკუმენტის მოპოვებაზე

დოკუმენტზე ხელმისაწვდომობა ჩვეულებრივი მოვლენა უნდა იყოს, ხოლო კონფიდენციალურობა – გამონაკლისი იმ შემთხვევებში, როდესაც სხვა კანონიერი ინტერესები პრევალირებს მასზე. შეზღუდვა მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული კანონში,⁶⁶ აუცილებელი იყოს დემოკრატიულ საზოგადოებაში და პროპორციული სხვა კანონიერი ინტერესების დასაცავად. **ინფორმაცია მაღლუჭქებადი პროდუქტია, ამიტომაც მე-3 პუნქტი მოითხოვს,** რომ სახელმწიფოებმა განსაზღვრონ ვადა ოფიციალურ დოკუმენტებზე ხელმისაწვდომობისათვის. ამასთან, ვადები იმის პროპორციული უნდა იყოს, თუ რისი მიღწევაა სასურველი, ანუ სხვათა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად.

საჯარო ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობის მიზნით, დოკუმენტის დედანი ადგილზე უფასოდ უნდა იყოს ხელმისაწვდომი. თუმცალა, საჯარო ხელისუფლებას შეუძლია,

⁶⁵ ინფორმაციის გამომთხოვნების აქვს უფლება, სასამართლოში გადასინჯოს აღნიშნული პროცედურის კანონიერება.

⁶⁶ Herczegfaivy vs. Austria, 24.09.1992, www.coe.int.

გადასახადი დაუნესოს განმცხადებელს მოცემული დოკუმენტის მოძებნისათვის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მოთხოვნის შესრულება ინფორმაციის დიდ მოცულობასთანაა დაკავშირებული ან საჯარო ხელისუფლების ორგანოს შრომატევად საქმიანობას საჭიროებს. გადასახადი არ უნდა აღემატებოდეს საჯარო ხელისუფლების ორგანოს მიერ გაღებულ დანახახარჯს. რაც შეეხება ასლს, მე-2 პუნქტის თანახმად, განმცხადებელს შეიძლება დაეკისროს ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებული გადასახადი, მაგრამ ამან რაიმე მოგება არ უნდა მოუტანოს ხელისუფლების ორგანოს. გადასახადი გონივრული და მინიმალური უნდა იყოს და არ უნდა აღემატებოდეს საჯარო ხელისუფლების მიერ გაღებულ დანახახარჯს.

საერთაშორისო სისტემა მეტად მკაცრი და დაკონკრეტებულია ინფორმაციის თავისუფლების დაცვის საქმეში. ჩვენ კი, ისლა დაგვრჩენია, ავითვისოთ მათი გამოცდილება და ქართული მენტალიტეტიც შევმატოთ.

სასამართლო – უფლებების დაცვის უკანასკნელი იმედი

მოქალაქეს ან იურიდიულ პირს შეუძლია, გაასაჩივროს ადმინისტრაციული ორგანოს მოქმედება ან აქტი ზემდგომ ადმინისტრაციულ ორგანოში ან სასამართლოში სასარჩელო განცხადების წარდგენით.

რა შეიძლება გასაჩივრდეს?

- საჯარო დაწესებულების უარი ინფორმაციის გაცემაზე⁶⁷ ან კანონით დადგენილ ვადაში მისი გაუცემლობა;⁶⁸
- კოლეგიური საჯარო დაწესებულების მიერ სხდომის მთლიანად ან ნაწილობრივ დახურვა;
- საჯარო ინფორმაციის გასაიდუმლოება;
- პერსონალური მონაცემების უკანონოდ შეგროვება, დამუშავება, შენახვა, მათი სხვა პირისათვის ან საჯარო დაწესებულებისათვის უკანონოდ გადაცემა;
- არასწორი საჯარო ინფორმაციის შექმნა, დამუშავება და ზაკ-ის მე-3 თავის სხვა მოთხოვნების დარღვევა.

დაინტერესებულ მხარეს შეუძლია, გაასაჩივროს ადმინისტრაციული ორგანოს ის ქმედება, რომელიც არ არის დაკავშირებული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის გამოცემასთან. ხოლო ინფორმაციის გაცემაზე უარი აუცილებლად წერილობითი უნდა იყოს, რაც, თავის მხრივ, ადმინისტრაციული აქტია. შესაბამისად, ის გასაჩივრდება, როგორც ადმინისტრაციული აქტი და არა, როგორც საჯარო დაწესებულების ქმედება.

⁶⁷ ინფორმაციის მიწოდებაზე უარის თქმად ითვლება, ასევე, ინფორმაციის გაცემისათვის დადგენილი 10 დღიანი ვადის დარღვევა.

⁶⁸ გადის ათვლა იწყება განცხადების რეგისტრაციის მომენტიდან.

სარჩელი უნდა წარედგინოს იმ სასამართლოს, რომელიც უფლებამოსილია, განიხილოს და გადაწყვიტოს ადმინისტრაციული საქმე. ანუ სარჩელი წარედგინება იმ რაიონულ (საქალაქო) სასამართლოს, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზეც მდებარეობს ის ადმინისტრაციული ორგანო, რომელმაც უარი განაცხადა ინფორმაციის გაცემაზე ან რომლის ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტი ან ქმედებაც გასაჩივრდა. არაუფლებამოსილი სასამართლო კი გამოიტანს განჩინებას, რომლითაც სარჩელს გადაუგზავნის უფლებამოსილ (განსჯად) სასამართლოს. ამის შესახებ უნდა ეცნობოს მოსარჩელეს. სასამართლომ, უპირველესად, უნდა შეამოწმოს სარჩელის წარმოებაში დაშვებადობის საკითხი. **პირის სარჩელი სხვა პირის უფლების დასაცავად არ იქნება დაშვებული.** აღსანიშნავია, რომ, სამოქალაქო პროცესისაგან განსხვავებით, ადმინისტრაციულ პროცესში შესაძლებელია სასამართლოთა შორის დავა განსჯადობაზე, რასაც წყვეტს ზემდგომი სასამართლო დასაბუთებული განჩინებით.

რა უნდა მოითხოვოს პირმა?

- საჯარო დაწესებულების გადაწყვეტილების გაუქმება (ბათილად ცნობა ან ძალადაკარგულად გამოცხადება);
- ინფორმაციის გაცემა (ქმედების განხორციელება);⁶⁹
- ქონებრივი ან არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება.

მტკიცების ტვირთი ეკისრება საჯარო დაწესებულებას ან მოსამსახურეს. ინფორმაციის გამომთხოვნი არ არის ვალდებული, ასაბუთოს ან მიუთითოს ინფორმაციის გამომთხოვნის მოტივი ან მიზანი.

06 ვორმაციის თავისუფლებასთან დაკავშირებული ზედამხედველობა და კონტროლი საქართველოში

საჯარო დაწესებულების საქმიანობის გამჭვირვალობის აუცილებლობამ, აგრეთვე, საჯარო ინფორმაციის გაცემის მნიშვნელობამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ საჯარო დაწესებულებებს დაეკისრათ 10 დეკემბრის ანგარიშის წარდგენის ვალდებულება.⁷⁰ ანგარიშის წარდგენა ხელს უწყობს საჯარო ინფორმაციის გაცემის ზოგადი სურათის შექმნას სახელმწიფოში. შესაბამისად, პრეზიდენტსა და პარლამენტს შესაძლებლობა ეძლევათ, გარკვეულწილად, მონიტორინგი განახორციელონ ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მესამე თავის მოთხოვნების შესრულებაზე.

თუ რა ინფორმაციას უნდა შეიცავდეს ყოველწლიური ანგარიში, დაწვრილებით არის ჩამოთვლილი ზაკ-ის 49-ე მუხლში. ანგარიშის წარდგენა გულისხმობს, რომ საჯარო დაწესებულებამ 10 დეკემბრამდე უნდა მოითხოვოს თავისი სტრუქტურული ერთეულებიდან სათანადო მონაცემები და თვითონ წარადგინოს შემაჯამებელი ანგარიში. ამას არსებითი მნიშვნელობა აქვს დაწესებულებაში არსებული სრული სურათის შესაქმნელად.

⁶⁹ სასამართლოში სახელმწიფო ბაჟის გადაუხდელობა არ დააბრკოლებს საქმის განხილვასა და გადაწყვეტას.

⁷⁰ სახალხო დამცველის მოხსენება საქართველოში 2004 წელს ადამიანის უფლებების სფეროში არსებული მდგრმარეობის შესახებ. თბ. 2005 წლის აპრილი.

კანონი საჯარო დაწესებულებას არ ათავისუფლებს ანგარიშის წარდგენის ვალდებულებისაგან მაშინაც კი, როცა სრულად არ მოეპოვება 49-ე მუხლით გათვალისწინებული მონაცემები. ასეთ დროს საჯარო დაწესებულება ვალდებულია, წარადგინოს ინფორმაციის თავისუფლებასთან დაკავშირებული ფაქტობრივი მდგომარეობის ამსახველი ანგარიში.

დასკვნა

ინფორმაციის თავისუფლება დოკუმენტივში

მიმდინარე საერთაშორისო დებატებისადა მიღებული გადაწყვეტილებების ფონზე, შეგვიძლია ერთმნიშვნელოვნად ვაღიაროთ, რომ უფლება, რომელიც **Right of access to state-held information**-ის სახელით არის ცნობილი, დღითიდღე ხელშეუხებელი ხდება და მყარად იმკვიდრებს ადგილს ისეთი უნივერსალური უფლებების გვერდით, როგორიცაა სიცოცხლის, საკუთრების და თავისუფლების უფლება. თანამედროვე დემოკრატიის ქვეყნების პრიორიტეტები კი ამ მიმართულებით გაცილებით მასშტაბურ ხასიათს იძენს.

ქართულ კანონმდებლობას ამ სფეროში, ვფიქრობ, თავისი სათქმელი მეტ-ნაკლებად ამომწურავად ნათქვამი აქვს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მე-3 თავის მეშვეობით, რომელსაც საქართველოს კონსტიტუცია უმაგრებს ზურგს. უბრალოდ, დადგა დრო, როცა ფურცელზე დაწერილის ცხოვრებაში გატარებაზე ფიქრი რეალურად უნდა დავიწყოთ საზოგადოებისა და ხელისუფლების წარმომადგენლებმა და დემოკრატიის საფეხურები ერთმანეთზე სწორედ ინფორმაციით გაჯერებული აგურებით ვაშენოთ. ასეთია სამართლებრივ სახელმწიფოში ცხოვრებით ტკბობის სანაცვლოდ გაღებული მსხვერპლი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია;
2. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი;
3. საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი;
4. საქართველოს კანონი “სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ”;
5. საქართველოს კანონი “საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ”;
6. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი;
7. ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (გაერო. 1948 წლის 10 დეკემბერი);
8. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (რომი. 1950 წლის 4 ნოემბერი);
9. დეკლარაცია გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების შესახებ (ევროპის საბჭო. 1982 წლის 29 აპრილი);
10. ევროპის საბჭოს რეკომენდაცია R(2002) 2 “ოფიციალურ დოკუმენტებზე ხელმისაწვდომობის შესახებ”;
11. საქართველოს სახალხო დამცველის მოხსენება საქართველოში 2004 წელს ადამიანის უფლებათა სფეროში არსებული მდგომარეობის შესახებ. თბ. 2005 წლის აპრილი;
12. “მედია და კანონი”, ზ. ადეიშვილი. თბ. 2004;
13. “ინფორმაციის თავისუფლება” (გზამკვლევი) USAID and IRIS Center, თბ. 2003 წელი;
14. “როგორ მოვითხოვოთ საჯარო ინფორმაცია?” საია. 2004 წელი;
15. “ძირითადი უფლებები”, კ. კუბლაშვილი, თბ. 2003 წელი;
16. “ადამიანის უფლებები”, ბ. სავანელი, თბ. 2001 წელი;
17. “ხელისუფლების თვითშეზღუდვა”, ანდრაშ შაიო, თბ. 2003 წელი;
18. საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის კომენტარი. ზ. ადეიშვილი, გ. ვინტერი, დ. ქიტოშვილი. თბ. 2002 წელი;
19. “ადამიანის უფლებების დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში”, სტატიათა კრებული. საია, თბ. 2002 წელი;
20. “ინფორმაციის თავისუფლებასთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი”, გ. გაბრიელაშვილი, ე. ნიუარაძე. საია, 2004;
21. “პრესმედიატორი”, სამართლებრივი განვითარების ასოციაცია. თბ. 2004;
22. “მედია, ეთიკა და ანგარიშვალდებულების სისტემები”, კლოდ-ჟან ბერდრანი. თავისუფლების ინსტიტუტი, თბ. 2004;
23. “გამოხატვის თავისუფლება ევროპაში”, ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიურო საქართველოში. თბ. 2004. წიგნი 2;
24. “მედიასთან დაკავშირებული ევროპის საბჭოს სამართლებრივი აქტების კრებული”, ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიურო საქართველოში. წიგნი 3, სერიიდან “მედია”. თბ. 2004;
25. “ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები”. წიგნი 1 და 2;
26. ქურნალი “თავისუფლება”, №11(35)2004, №7. 2002;
27. www.coe.int. Leander v. Sweden 26.03.1987, Gaskin v. U.K. 07.06.1989, Herczegfalvy v; Austria. 24.09.1992, Open Door Councilling Ltd and Dublin Well Woman v. Ireland. 29. 10.1992;
28. www.justiceinitiative.org;
29. www.access-info.org, Claude Reyes & others vs. Chile 12.10.2006.

